

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra psychologie Filozofické fakulty

POSTOJE VŮČI POLÁKŮM
ATTITUDES TOWARD POLES

Diplomová práce

Autor: **Vojtěch Zmrzlík**
Vedoucí práce: **PhDr. Olga Pechová, PhD.**

Olomouc
2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny použité
prameny řádně citoval a uvedl.

V Olomouci dne:

Děkuji své vedoucí práce PhDr. Olze Pechové, PhD. za užitečné připomínky, které mi velmi pomohly ke zdárnému a včasnému dokončení práce. Také bych jí chtěl poděkovat za její svatou trpělivost i čas, který věnovala mě i práci.

Obsah:

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. Postoje a předsudky.....	8
1.1 Postoje.....	8
1.1.1 Složení postoje.....	10
1.1.2 Funkce postojů.....	12
1.1.3 Charakteristika postojů	13
1.1.4 Utváření postojů.....	14
1.1.5 Změna postojů.....	19
1.2 Předsudky.....	21
1.3.1 Typy předsudků	23
1.3.2 Změna předsudků.....	24
2.Memy.....	26
2.1 Vytváření a přenos memů	27
2.2 Příspěvek memů.....	28
3.Národní identita a současné česko-polské vztahy	29
3.1 Národní identita	29
3.2 Polská historie za poslední generaci	30
3.3 Rozdíly a aktuální konflikty	31
4. Stereotyp	34
4.1 Hlavní znaky stereotypu	35
4.2 Funkce stereotypu a jejich utváření	37
4.3 Postoje, stereotypy	38
4.4 Heterostereotyp Poláků.....	39
4.4.1 Popularita Poláků v Evropě z pohledů Čechů	39
4.4.2 Obraz Poláků.....	41
5. Hypotéza kontaktu.....	43
5.1 Základ hypotézy.....	44
5.2 Druhy kontaktu	45
5.2.1 Místa kontaktu	46
5.2.1 Frekvence kontaktu.....	48

EMPIRICKÁ ČÁST	49
6. Cíl výzkumu.....	49
7. Soubor	50
7.1 Rozložení skupin u zkoumaného souboru	50
7.2 Přerozdělování respondentů.....	52
8. Sběr dat.....	53
9. Metoda	54
9.1 Bogardova škála sociální distance	54
9.2 Metoda sumovaných odhadů neboli Likertova škála.....	56
9.3 Stereotyp podle Bartmiňského.....	57
9.4 Dotazník.....	59
10. Stanovení hypotéz a výzkumných otázek	60
11. Zhodnocení platnosti hypotéz	62
11.1 Metoda zhodnocení hypotéz	62
11.2 Výsledky hypotéz a výzkumných otázek.....	63
12. Odpovědi na výzkumné otázky.....	67
13. Diskuze	69
14. Závěr	74
15. Souhrn.....	76
Seznam použité literatury	79
Seznam příloh.....	82

Úvod

V současné době nabírají česko-polské vztahy u nové generace zcela nových rozměrů. Společná historie není brána v potaz, tolik populární nakupování na polských trzích se stává vzpomínkou. Kontakt mezi mladými Čechy a Poláky dnes probíhá především v pohraničních oblastech severní Moravy a přilehlých velkých městech, kde je polská menšina pro majoritní Čechy návštěvou. Právě polské návštěvy za zábavou na Stodolní ulici v centru Ostravy a nakupování v obchodních domech se stává téměř jediným způsobem, jak se mladé generace z obou stran hranic mohou setkat. Já sám bydlím v centru Ostravy a vnímám stále častější přítomnost Poláků v páteční a sobotní večery v klubech a barem, kam se chodíme s kamarády bavit. Několikrát jsem byl svědkem konfliktů mezi Čechy a Poláky, kteří se baví na můj vkus dost hlučně. V mém okolí jsem také poslední dobou zaregistroval stížnosti na toto chování a klesající oblibu Poláků, která mě přivedla na téma této práce.

V přímých kontaktech záleží na chování každého jedince, protože na jeho základě se upravují nové postoje vůči Polákům a s nimi spojený heterostereotyp. Pokud se Poláci na českém území nechovají podle představ místních obyvatel, nevyhnutelně to vede k posílení negativní konotace postojů vůči nim. V poslední době jsme reflektovali právě tento nárůst negativních postojů a zhoršení smýšlení o Polácích u obyvatel z oblastí česko-polských hranic.

Česko-polské vztahy se aktuálně vyhrotily na Třinecku, kde dochází ke střetům mezi polskou menšinou a českými obyvateli. Dochází k rozbíjení polských cedulí a odmítání menšinových práv polských občanů žijících v Třinci. Situace se dostala tak daleko, že ji musel řešit sám prezident Václav Klaus.

V sociální psychologii je již dlouho známo, že přímé kontakty dvou skupin, do jisté míry mění vzájemné postoje a tím přetváří vzájemný obraz obou skupin. Allportova hypotéza kontaktu uvádí podmínky, za kterých v přímém kontaktu dochází k posílení jak pozitivní tak negativní konotace postojů. V naší práci jsme se zaměřili na jednotlivé faktory vstupujících do kontaktu a jejich roli při vzniku zaznamenaných negativnějších postojů.

Výsledky práce by měly přispět k odrytí důvodů vzniku nových negativnějších postojů u současné mladé generace žijící na severní Moravě. Zmapovat faktory přispívající k zesílení negativních postojů a poodkrýt současnou podobu heterostereotypu a jeho případné změny související se silou postojů.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Postoje a předsudky

V této práci je brán předsudek jako druh postoje. Tedy jako specifitější, podrobnější vyložení postoje s potlačením a zároveň zvýrazněním určitých složek, ze kterých se postoj skládá. Postoj a předsudek se od sebe nedají oddělit a tak je předsudek zjednodušeně řečeno užším vymezením postoje pomocí principů, podle kterých postoj vymezujeme. Pokud mluvíme o vývoji postoje, je v něm zahrnut i vývoj předsudku, i když byl pojem předsudek zaveden do psychologie později. Byl skrytý pod širším pojmem postoje a čekal na své odhalení.

Na začátku kapitoly o postojích, je vhodné podotknout, že postoje a jejich definice prošly značným vývojem a změnami za posledních 90 let, tedy od jejich vzniku. Zvláště vývoj postoje, jeho složení a přesná definice v moderní psychologii si dlouho hledala svou podobu, kterou by byla přijala většinou odborníků. Pro dobrou znalost postoje je dobré, se na tento vývoj podívat blíže a seznámit se s tím, co vše se za slovem ‚postoj‘ skrývalo a co vše v sobě v minulosti zahrnoval.

1.1 Postoje

Pojem postoj zavedla do sociální psychologie dvojice autorů W. J. Thomas a F. Znaniecki okolo roku 1920 ve své známé publikaci o Polském rolníkovi v Evropě a Americe a jako první se tak postoj pokusili definovat. Jejich definice ovšem nebyla přijata a tak s první oficiálně přijatou definicí přišel Gordon Allport v roce 1934 a tu dále rozvedl ve slavné publikaci O povaze předsudků z roku 1954. Postoj vystihl jako „*mentální nebo nervový stav pohotovosti, který má motivující, nebo brzdící vliv na chování a to vůči objektům a situacím s nimiž je individuum v relaci.*“ (Allport, 2004, s. 41). Takto vyjádřená definice se brzy dočkala kritiky díky tomu, že splývala s definicí motivů. Na to především upozornil Th. M. Newcomb, který roku 1950 sám definoval postoj takto: „*Postojem individua vůči nějaké věci chápeme jako predispozici vůči této věci jednat, vnímat, myslet a cítit.*“ (Nakonečný, M., 1999, s. 131). Ale ani jeho definice nebyla zcela přijata a to proto, že se nesplňovala teoretické a metodologické otázky, které v 50. letech 20. století požadovala sociální psychologie především v Americe. V této době byly experimenty pro měření postojů na vrcholu a Newcombova definice nedokázala zodpovědět, co měřením postojů vlastně měříme.

D. Krech, R. S. Crutchfield a E. L. Ballachey, autoři rozsáhlé učebnice sociální psychologie z konce zlatého věku postojů v Americe sami definovali postoj okolo roku 1968 jako *„trvalé soustavy pozitivních nebo negativních hodnocení, emocionálního cítění a tendencí k jednání pro nebo proti vůči společenským objektům.“* (Nakonečný, M., 1999, s. 131). Podle této trojce autorů můžeme postoj zaujmout vůči jakémukoliv objektu, který můžeme, ale také nemusíme znát, a ve své definici jako první nastínili složení postoje s kognitivní, emociální a konativní částmi. Jejich definice se dá označit za první moderní definici postoje, ke které sociální psychologie došla po dlouhých padesáti letech.

V současné sociální psychologii postoje již nehrají tak velkou roli, avšak množství definic neustále přibývá. Jejich pojetí se mění podle toho, jak se mění základní složení postojů v nejnovějších přístupech. K postoji se nyní dostáváme více přes emotivní náboj, který v jedinci vzbuzují a méně přes jednání, které může člověk potlačit. Každá nově vyšlá učebnice sociální psychologie pak definuje postoj odlišným způsobem právě podle odlišných přístupů. Odlišnosti, o kterých píší, nejsou nijak velké, všeobecné základní principy postojů zůstávají samozřejmě stejné.

Pokud chceme mluvit o postojích, musí být splněna přítomnost dvou základních prvků, duševních procesů a přítomnost objektu. Pak tedy objekt postoje může být cokoli, co člověk registruje nebo čím se zabývá. Nejen hmotná věc přítomná v čase a místě, ale hypotetické konstrukty, v kterémkoli časovém období.

Kern a kol. (2006) uvádějí, že postojem rozumíme relativní stabilní připravenost jedince reagovat určitým způsobem na osoby, skupiny, situace, způsoby chování, předměty nebo názory. Nakonečný (1999) říká, že postoje determinují způsob jednání, resp. jsou konzistentní se způsoby jednání, pokud to situace dovoluje. Postupně dochází k odpoutání se od tříslžkového modelu, odstraněním konativní složky. Pro Eagly a Chaiken je pojem postoj *„psychologická tendence vyjádřená hodnocením určité entity s určitou mírou souhlasu či nesouhlasu“* (Eagly, A. H., Chaiken, S., 1993, s.1). V současné době převládají definice postoje, které v sobě obsahují hodnotící funkci postoje. Stejný názor mají i autoři Výrost a Slaměník (2006, s. 142), kteří o postojích píší jako o psychologických tendencích, *„které se projevují v hodnocení konkrétní entity s jistým stupněm upřednostňování a odmítání“*.

Smith a kol. (in Hewstone a Stroebe, 2006, s. 41) uvádějí, že nám postoje *„pomáhají odhadovat objekty a události v našem okolí, přičemž postoj k objektu nám ušetří energii, kterou bychom pokaždé znovu investovali do přemýšlení o tom, jak se*

k objektu máme zachovat při každém dalším setkání s ním“. Podobně se vyjádřili i Hogg a Cooper (2003), kteří tvrdí, že nám postoje napovídají, jaké rozhodnutí uděláme. Během prvních pár chvil tedy víme, jaké postavení zaujmeme vůči danému objektu, jestli bude pozitivní a naopak negativní. Tím ovlivní naše následné chování, které může i nemusí být manifestované. Jednoduše řečeno kontakt spustí jakýsi vnitřní spínač, který následně udává myšlenky a chování a to vše díky postoji, který si jedinec s sebou přináší. Vše se odehrává na základě prvotní libosti nebo nelibosti, která se probouzí při setkání s objektem.

1.1.1 Složení postoje

Nakonečný (1999) uvádí, že každý postoj má tři komponenty z nichž jedna může být dominantní, ale obvykle jsou vyvážené. Také Hewstone a Stroebe (2006) uvádějí, že tříkomponentový model postojů, předpokládá, že jsou postoje kombinací tří odlišných módů zkušenosti a reakcí na objekt. Každá složka odpovídá na jinou otázku, kterou si jednotlivec při kontaktu s objektem pokládá.

Jednotlivé komponenty postoje jsou (Kern a kol, 2006):

1. ***Přesvědčení a představy***
2. ***Afekty a emoce***
3. ***Pohotovost k jednání***

V rámci tohoto pojetí mnoho autorů pojmenovává jednotlivé složky rozdílnými názvy, teoretický rámec výkladu složek zůstává samozřejmě stejný.

Poznávací složka postoje udává to, jaké znalosti a informace o objektu máme. ***Kognitivní komponenty*** „zahrnují to, co subjekt o objektu svého postoje ví, jeho poznatky o objektu postoje.“ (Nakonečný, M., 1999, s. 136).

Nabitě znalosti by se daly rozdělit do dvou skupin a to na znalosti založené na vlastních zkušenostech a na znalostech, které máme, aniž bychom s daným objektem měli vlastní zkušenosti. Tedy na převzatých znalostech, které se získají z doslechu, socializací, pomocí memů. Ovšem ani postoje opírající se o naše zkušenosti, nemusí znamenat, že jsou správné či pravdivé oproti znalostem převzatým. Obecně platí nepsané pravidlo, že postoje, které jsou převzaty, jsou více zkreslené a o to méně ukazují reálnou skutečnost o objektu.

Emocionální složky postoje jsou citovou odezvou, kterou v nás objekt vyvolává. Zahrnují emoce, které objekt postoje v subjektu vyvolává (Nakonečný, M., 1999).

Je to nejsilnější a nejtrvalejší složka postoje, protože se jedinec ve většině případů rozhoduje na základě toho, jaké emoce cítí vůči danému objektu. Objekt postoje vyvolává v jedinci všechny základní emoce a jejich kombinace. Vyvolané emoce se liší jsou intenzitou a polaritou. Výsledná síla a směr citové složky postoje propůjčuje jedinci subjektivní význam a tak jsou extrémně pozitivní nebo negativní postoje spojeny s osobností jedince, kde plní integrační funkci, která plně souvisí s udržením a pevným postavením postoje mezi ostatními postoji. Neutrální postoje, pokud připustíme jejich existenci, by se převážně týkaly nevýznamných objektů, které nehrají ve světě jedince žádnou důležitou roli.

Konativní složky, také pojmenovávány jako behaviorální predispozice, „vytvářejí snahu či pohotovost chovat se vůči objektu postoje určitým způsobem.“ (Nakonečný, 199, s. 136). Pojem postoj je také vymezován jako „vlastnost osobnosti promítající se do chování jednotlivce.“ (Průcha, 2004, s. 199). Vytváří se prostřednictvím instrumentálního učení a měla by udávat reakci na objekt a tím potvrdit celkový postoj vůči objektu. Měla by, ale často se tak nestane, protože reakce jedince na objekt nutně nemusí souhlasit s ostatními složkami postoje. Mnozí autoři píší o podmínkách, které jedinci dovolí otevřenou relaci na objekt. Ve většině případů tomu však situace brání a konativní komponenta je jedincem potlačena. Reakce na objekt tak zcela neprozrazuje skutečný postoj jedince.

Komponenty postoje nemusí a často nebývají v souladu. Jedna ze složek může být v postoji dominantní. Dominuje-li kognitivní komponenta, hovoříme o smýšlení, dominuje-li emotivní komponenta, pak označujeme postoj slovem sentiment. Jednotlivé složky se liší i svou silou, tím „deformují“ postoj a mohou tak z něj vytvořit nepodložené mylné představy, se kterými jedinec vstupuje do kontaktu s objektem.

Z výzkumů prováděných v Americe v polovině minulého století vyplývá, že konativní komponenta je velmi často v rozporu s ostatními komponentami postoje. Výsledky experimentů podpořili psychology k používání tříložkového modelu postoje spíše k teoretickému výkladu postojů. Z těchto důvodů se v sociální psychologii zavádí dvousložkový model, který obsahuje jen emocionální a kognitivní komponenty. V práci s tímto modelem se berou v úvahu emoce, které objekt vzbuzuje a znalosti o objektu, na základě kterých se dále jedinec rozhoduje jak bude jednat. Jak již bylo okrajově zmíněno, o jednání se jedinec aktuálně rozhoduje také podle prostředí, sociálního tlaku a naplnění sociálních norem. Výsledné jednání se v podstatě vždy

do určité míry odlišuje od jednání, které by jedinec vyvinul v pro něj ideálním ničím nespoutaném prostředí.

Při setkání s něčím neznámým jedinec často nabude postoj, aniž by měl přesnější informace o daném objektu. Problém odpovídajících znalostí předmětů postoje nutí sociální psychology zamyslet se nad tím, jakou roli hrají kognitivní komponenty v přístupu k objektu. Existuje mnoho i silných postojů, kdy jedinec nemá žádné, anebo velmi povrchní informace o daném objektu. Většinou jsou takové postoje nazývány předsudky, jak bude více rozvedeno v příslušné kapitole. Ovšem skutečnost nepřítomnosti kognitivní komponenty v postojích přímo vede k úvahám o jednosložkovém modelu postoje, jak bez konativních tak i kognitivních složek. Takový postoj by byl vytvořen čistě na emotivní stránce, tedy jedincově libosti a nelibosti vůči objektu. Jednosložkový model podporují definice postoje vzniklé v moderní sociální psychologii za posledních dvacet let.

1.1.2 Funkce postojů

Postojům připisujeme individuální význam, nejsou to jen epifenomény, nýbrž zkušenostní vztahy k hodnotám. Katz rozlišuje následující funkce postojů (in Nakonečný, 1999):

1. Instrumentální, adjustační nebo utilitární funkce: pozitivní postoje si subjekt vytváří vůči objektům, které jsou asociovány s odměnami, jsou zdrojem aktuálních nebo očekávaných odměn, a negativní postoje pak vůči objektům asociovaných s tresty nebo očekáváním trestů – vyjadřuje tím určité zobecněné zkušenosti.
2. Ego-defenzivní funkce: mohou chránit integritu osobnosti, tím, že redukují úzkost nebo kompenzují negativní složky sebepojetí tím, že podceňují negativní vlastnosti, které si subjekt připisuje, chrání jedince před uznáním nepříjemných pravd, o jeho činech a vlastnostech.
3. Hodnotově expresivní funkce: subjekt může nacházet uspokojení v tom, že vyjadřuje své postoje a zasazuje se za jejich realizaci. To mu umožňuje odreagování napětí z kritického vztahu ze společnosti.
4. Kognitivní funkce: každý člověk má tendenci k uspořádání poznatků o světě i sobě samém, nacházet určitý řád, chápat smysl událostí a vztahů mezi nimi, strukturovat zkušenost a tato tendence se projevuje i ve vyjadřování postojů, které spojují poznávání a cítění v určitý systém

hodnot – nejde tu ovšem o funkci čistě kognitivní, nýbrž také o subjektivní význam poznatků.

Čím více jsou jednotlivé funkce zastoupeny v jednotlivých postojích, tím větší význam tyto postoje pro jedince nabírají. Pro každou jedinečnou osobu „*existuje tedy subjektivní význam postojů, a to tzv. postojů centrálních, které vyjadřují vztahy k významným objektům.*“ (Nakonečný, 1999, s. 137). Významnost objektů staví postoje do pomyslného centra zájmů jedince, a ty které tak velký význam nemají, jsou na periferii jedincova zájmu. Rozdělení postojů pomocí jejich významnosti vytvářejí systém postojů. Pro každého jedince originální s projevy jeho vlastního vnitřního světa, kterému odpovídá jedincova realita daná jeho prožitou zkušeností.

Tendence ke kognitivní konzistenci a emotivní konzistenci systému postojů směřuje ke sjednocení postojů v souladu se systémem postojů. Ten je založen na psychologických vztazích a ne na vztazích logických, proto v subjektivním obrazu světa každého jedince dochází k pokrivení reality na základě jeho přístupu k objektům, který je řízen jeho systémem postojů.

1.1.3 Charakteristika postojů

Krech, Crutchfield a Ballachey (1962) vytvořili následující přehled charakteristiky postojů, v němž se uplatňuje zřetel k možným změnám postojů (in Nakonečný, 1999):

1. Extrémnost postoje: zcela pozitivní nebo zcela negativní hodnocení nějakého objektu, je méně častá, ale intenzivní, a jako taková odolává vůči změnám.
2. Multiplexita postoje: postoj může být jednoduchý nebo mnohotvárný, založený na jediném faktu nebo na množství poznatků. Jednoduché postoje se dají snadněji měnit ve svůj protiklad než multiplexní postoje, které jsou zase přístupnější změnám ve své intenzitě.
3. Konzistentnost postoje: vyjadřuje vnitřní vyrovnanost jeho složek, ale jde tu opět o vyrovnanost psychologickou.
4. Interkonexe postojů (jejich vzájemná spojitost): postoje mohou být na sobě různě závislé. Čím jsou postoje více psy propojeny, tím více jsou odolné vůči změnám.

5. Konsonance v seskupení postojů (jejich shodnost, relativní jednota): shodné postoje se mohou podporovat, a být tak odolnější vůči změnám. Disonance v postojích zakládá tendenci k jejich regulaci.
6. Síla a množství uspokojených potřeb: postoje, které uspokojují určité potřeby jedince – jistoty, pozitivní sebehodnocení atd. Čím více významných potřeb uspokojují, tím více rezistentní jsou vůči možným změnám, neboť podporují vnitřní stabilitu osobnosti, její integritu.
7. Centrálnost vztažných hodnot: centrální postoje jsou ty, které má jedinec vůči objektům, jež pro něj mají význam a jako takové jsou také odolné vůči změnám.

Mezi další podstatné charakteristiky postoje řadíme vystupování postoje na různé úrovni obecnosti. Dosažené úrovni rozlišují postoj s hodnotami obecnými a hodnotami instrumentálními. Obecné hodnoty vyjadřují smysl života, který je dosažen pomocí naplnění instrumentálních hodnot a ty tak můžeme přirovnat k prostředkům potřebným k naplnění života. Pro přehlednost uvedeme příklad zplození potomka, které může být pokládáno za prostředek k dosažení životního štěstí, ještě specifitější hodnotou pak může mít intimní vztah s druhým rodičem potomka.

Každý postoj v sobě nese část z každé charakteristiky, které se pak navzájem odlišují svou intenzitou. Obsažené charakteristiky tak napovídají o možné změně postojů právě svou silou, a proto je postoj se silnými charakteristikami velmi odolný vůči změnám. Jednání jedince pak může být dokonce takové, že vědomě odmítá nové informace, jen proto, aby nemohly vést ke změně postoje, který oplývá silným vlivem na jeho sebepojetí a uspořádání okolního světa. Naopak postoje založené jen na několika charakteristikách o slabé síle, se budou snadno měnit s dalšími zkušenosti s objekty a nebo přímou konfrontací s odlišnými postoji.

1.1.4 Utváření postojů

„Postoje vyjadřují vztah k hodnotám předpokládají větší či menší míru orientace ve světě těchto hodnot, která je založena na zkušenosti a jsou tedy jako takové produktem učení.“ (Nakonečný, 1999, s. 143). Část postojů se utváří na základě klasického podmiňování určeným daným sociokulturním prostředím, proto se různých částech světa setkáte s rozdílnými reakcemi na tytéž jednoduché objekty. Další část postojů je určována instrumentálním podmiňováním a Bandurovým sociálním učením.

Ovšem k osvojení komplikovaným postojům, tedy postojům na obecných úrovních, dochází jinými způsoby, jakou jsou osobní zkušenosti a socializace. „*Přejímání postojů se děje pozorováním a osobní zkušeností s odměňováním a trestáním představitelů určitého postoje*“ (Kern a kol, 2006, s. 250). Obecně se dá tedy utváření postojů rozdělit do dvou rovin a to na:

- socio-normativní prostředí
- hledisko subjektivní zkušeností.

Při tomto procesu se střídají způsoby, jakými postoj jedinec nabývá, podle toho, v jakém věkovém období se nachází. V prvních letech života probíhá osvojování postojů především klasickým podmiňováním, kdy blízké osoby rozhodují o tom, co je zlé a co je dobré. V dalších letech s mobilitou a zvědavostí dětí se připojuje operativní podmiňování a učení pomocí modelu. Hodnotová orientace se dále vytváří pomocí primární socializace, kdy se jedinec začíná seznamovat s hodnotami svého prostředí a své kultury. Jednoduše řečeno jedinec později dospívající se sám oceňovat, co je dobré a co je naopak bráno jako špatné.

V první jmenované rovině dochází k zvnitřní norem společnosti jejich přijetím. Z počátku rozhoduje o tom, co je pro jedince dobré a co je pro něj špatné jeho nejbližší okolí a jedinec je tak převážně primární rodinou veden k dodržování obecně známých norem bez toho, aniž by znal důvod jejich existence. Po přijetí těchto norem začíná jedinec cítit sociální a kulturní nátlak na jejich dodržování a v konečné fázi se on sám stává tím, kdo lpí na jejich dodržování.

Pro plné přijetí rodiny, kruhu přátel nebo určité sociokulturní skupiny je nutné zastávat identické názory, které jsou verbální vyjádření postojů. První názory tak nejsou vytvořeny svobodnou vůlí, ale skoro všechny postoje jsou zprvu převzaty od okolí. Začleňováním do různých skupin se mění naše vnitřní postoje v souvislosti se získáním nových informací a poznáváním jiných hodnot daných skupin. „*Společným znakem jevů spontánní hromadné nákazy je primární existence obdobného psychického vyladění jedinců, kteří se dostávají do časoprostorových vztahů*“ (Mikšík, 2005, s. 104). Psychický stav každého jedince je příznačný určitým obdobným psychickým laděním. Právě společným očekáváním a konfrontací tohoto očekávání s realitou dochází k obecné detekci zmíněného vyladění. Komunikace, které v tomto procesu probíhají, se realizují primárně na základě emocionálního zaujetí, nikoli racionálně logických úvah. Působí síla emocionální přesvědčivosti a citově podloženého ohlasu na sugestivně podávané, byť i z kontextu vytržené a jednostranně interpretované skutečnosti.

Nad silou lidského argumentu, racionální úvahy, tak celkem snadně vítězí citové zaujetí. Vše je podstatně usnadněno touhou po přijetí do skupin, které jsou pro jedince zajímavé nebo důležité.

Z hlediska subjektivní zkušenosti, nyní bez přítomnosti okolí, se jedinec sám snaží k na to, co je pro něj dobré a co naopak pro něj dobré není. Pojetí dobrého a špatného je především funkcí emocionální zkušenosti (Nakonečný, 1999) a tak instinktivní chování automaticky vede k těm objektům, které ne přinášejí negativní emoce. Postupně se utváří vnitřní síť predispozic k hodnocení objektů, v jejichž tvorbě se uplatňují principy zobecňování a rozšiřování. Výsledný systém postojů se pak skládá s harmonického propojení obou rovin hodnocení světa.

Sherif a Cantril uvádějí, že jsou postoje „*odvezeny z reakcí (verbální i nonverbálních) člověka. Jestliže jedinec opakovaně reaguje charakteristickým způsobem (pozitivním nebo negativním) ve vztahu k určitému stimulujícímu objektu, odvozujeme z toho, že si vytvořil postoj k tomuto stimulu.*“ (in Nakonečný, 1999, s. 145). Jedinec si na základě svých reakcí může zpětně vytvářet obraz o tom, jaký postoj má vůči danému objektu. Jeho samotná reakce mu slouží jako zpětná vazba v otázce o zaujetí postoje. Pozor by si měl ovšem dávat na to, že reakce jsou sociálně nakažlivé, a že se může okolím nechat relativně snadno zmást.

M. Sherif a H. Cantril roku 1966 (in Nakonečný, 1999) vyjmenovávají kritéria pohotovosti vytvářející postoj:

1. Postoje vždy zahrnují vztah subjekt-objekt. Objekty jsou zde věci, osoby, skupiny, instituce, ideje, události. Tyto vztahy nejsou biologicky dány, ale vyvíjejí se z interakce subjektu s vnějším světem. Obsahy postojů jsou tak četné a rozličné, jako stimulující situace, s nimiž jsou obsahy spojeny. Postoje vytvářejí ve vztahu k subjektivně významné situaci.
2. Postoje jsou vytvořeny ve vztahu k objektům, které mohou, ale nemusí mít primárně motivační význam. Pokud jsou dílčí záliby nebo averze více či méně fixovány, vytvořil se postoj k těmto dílčím objektům. Skutečnost, že postoje nejsou vrozené, ale získávány jako důsledek individuálního kontaktu s okolím, poukazuje na to, jsou naučeny čili podmíněny.
3. Postoje mají afektivní vlastnosti různých stupňů. Zdrojem afektivního akcentu postoje jsou především motivační činitelé. Postoje se utvářejí v relaci k sociálním normám nebo hodnotám, v nichž jsou

standardizovány afektivní fixace. Hodnotové soudy jsou vždy dány v adjektivní formě. A tak všechny soudy dané v termínech adjektiv mají zajisté afektivní vlastnosti. Jedinec respektuje některé standardy vztažných skupin a je reakcemi těchto skupin na jeho respektování posilován. Další zdrojem afektivního náboje jsou zkušenosti spojené se sociální statusem.

4. Postoje jsou více či méně dlouho setrvávající stavy pohotovosti k reakcím. Záleží na momentálním stavu organismu nebo na situaci v čase. Postoje se stávají setrvávajícími stavy pohotovosti, protože mají ve svých strukturách kognitivní komponenty, a dále proto, že jsou naučené, neboť vše, co je naučené, více či méně dlouho setrvává. Avšak nejsou to absolutně fixované stavy pohotovosti a proto se mohou učením také měnit. V případě dramatických událostí se dokonce mohou změnit ve svůj původní protiklad.
5. Postoje zahrnují velké množství a rozmanitost stimulů, k nimž se vztahují. Postoje se vyvíjejí jako důsledky určitých zkušeností, a protože indukují kognitivní složky, rozsah stimulů, k nimž se jedinec svým postojem vztahuje, je variabilní, mění se tedy podle povahy zdroje a podle vztahu individuálního postoje a stimulující situace, s níž se jedinec setkává, podle stupně generalizace stimulu. Postoje tak mohou být vyvolány rozmanitými specifickými kontexty. Sociální postoje jsou často odvozovány z verbálních soudů jiných osob a takto odvozený postoj se může uplatnit ve specifických situacích. Obecné postoje se pak projeví v rozličných situacích různými způsoby.

Jak bylo zmíněno před přehledem kritérií vytváření postojů, jedinec získává svůj vlastní postoj díky své vlastní zpětné vazbě. Protože ovšem „*charakteristika každého postoje u každého jedince může variovat podle situace nebo podle okolností, za nichž byl postoj vyvinut, a funkce postoje slouží individuu*“ (Nakonečný, 199, s. 145) je každý postoj bez ohledu na podobnost postoje druhého jedince jedinečný a jako takový je také zařazen v jedinečném neopakovatelném systému postojů.

Při utváření postoje je přirozené, hledat nejsnadnější cestu, jak se bez námahy dostat k potřebným k informacím o objektu, převzít postoje ostatních a zařadit se tím do společnosti. To potvrzuje teorie sociální identity, kterou vytvořil Henri Tajfel, v níž uvádí (in Myers, 1999), že tři druhy přístupů:

- Kategorizace – právě toto je ta nejsnadnější cesta, jak získat informace o jednotlivých lidech. Pomocí ukládání lidí, včetně vlastní osoby, do kategorií.
- Identifikace – asociace jedince s centrální skupinou nebo skupinou, do které by on sám zařadil.
- Srovnávání – porovnávání příslušné skupiny s ostatními skupinami, kdy se favorizuje zvolená příslušná skupina před ostatními nereferenčními skupinami.

Při vytváření postojů se tedy vytvoří i rozdělení lidí do skupin na základě odlišností jako je rasa, barva kůže atd. Tento přirozený proces, ovlivněný zkušeností a okolní kulturou, nás neomylně vede k upřednostňování naší národnosti před okolními národnostmi a to nezřídka kdy bez rozumového odůvodnění, které často úzce souvisí s negativním postojem vůči vybrané skupině.

Největší část přenosu postojů na jedince probíhá procesem socializace, jak bylo naznačeno v předchozí kapitole. Stopy po spojení postojů a socializace se objevují skoro ve všech odborných učebnicích. Proto, jak uvádí Řežáč (1998, s. 52), se postoje v některých teoriích řadí mezi produkty socializace a to tak, že „*v průběhu společenského života, především vřazováním se do aktivit, činností a vztahů si jedinec na základě hodnocení a posuzování objektů sociálního světa vytvoří zároveň i tendenci chovat se k nim určitým, relativně stabilním způsobem.*“ Nakonečný (1999, s. 57) bere socializaci jako „*komplexní téma procesu přeměn, které začínají osvojováním základních kulturních návyků, později mluvené řeči a dalšími změnami až po vpravování se do role svého pohlaví, orientace ve světě hodnot a jejich přejímání, zvnitřňování.*“ I v této definici je patrná přítomnost základních principů postojů.

Socializace začíná v rodině v novorozeneckém věku, pokračuje ve škole a také v zaměstnání, podporují ji masmedia, ale také členové skupin, do kterých se jedinec během života řadí. Základy určuje primární socializace probíhající přes výchovu primární rodiny. Právě rodina hraje největší roli v socializaci proto, že předává danou kulturu v jedincově prostředí. Jejím úkolem je uvést jedince do života právě v místě,

kde bude vyrůstat. „Na tuto primární socializaci pak navazuje další společenská instituce, škola, a později pracovní organizace, kde se dospělý musí učit novým, tentokrát pracovním rolím.“ (Nakonečný, 1999, s. 57).

Zmíněné role by se daly ze širšího hlediska označit jako obecné výsledky socializace. Socializací se jedinec osvojuje sociální role a tím se učí pro něj novým způsobům chování spojeným s jeho věkem, pohlavím a společenským statutem. Mezi užší produkty socializace se dá zařadit z pohledu sociální psychologie také osobnost jedince, která zahrnuje postoje a motivy.

Bandura (in Nakonečný, 1999) chápe socializaci jako proces v němž jedinci vyvíjejí kvality, které jsou podstatné pro jejich účinné uspění ve společnosti. Nejde jen o pasivní přebírání informací, ale o vyrovnávání se s požadavky, které jsou před jedince kladeny společností a postavením v jejich sociálních rolích. Socializace znamená přímé formování jedince okolními vlivy, především v jeho mladém věku, až do chvíle, kdy okolí, tedy především kulturu nahradí sám jedinec interní kontrolou svého jednání.

1.1.5 Změna postojů

Postoje jsou produkty učení, a jako takové se tedy za určitých podmínek mohou změnit. V sociální psychologii se z velké části zkoumal vliv informace na změnu postojů, což je ale bráno za značné zjednodušení. Významné postoje jsou stabilizované a v běžném životě se v podstatě nemění, a pokud se mění pak až vlivem výrazné korektivní zkušenosti. Tou může být psychický otřes, životní krize a jiná vážná narušení systému postojů.

Tlaku na změnu životního postoje se člověk většinou brání, protože postoj má důležitou funkci pro sebepojetí jedince. Zejména obtížná je změna extrémních postojů ve svůj protiklad. Pravděpodobnější je změna intenzity postoje, jeho zeslabení nebo zesílení, ať už ve směru pozitivním nebo negativním.

Newcomb, Turner a Converse roku 1965 (in Nakonečný, 1999) formulovali podstatné podmínky změny postoje:

- Změny postojů závisí na recepci nových informací, které z hlediska zainteresované osoby se takovým či jiným způsobem vztahují k objektu postoje.
- Postoj vůči nějakému objektu se změní, jestliže se změní kognitivní obsah jiného, s ním spojeného objektu.

Jedna forma změny postoje tedy vede přes změny v kognitivních složkách.

Změny postojů, které jsou vnímány hlavně změnami v jednání jednotlivce, nemusí nutně tuto změnu znamenat, protože chování je pouze částečně určováno postojem. Podstatnou roli hrají faktory jako sebehodnocení, strach a sociální normy. Pokud může jedinec své chování, které se neshoduje s jeho postoji, připsat vnějším vlivům jak je nátlak nebo odměna, většinou své postoje nezmění. Jakmile přestanou vnější proměnné působit, jedinec se opět vrací ke svému původnímu přesvědčení. „*Tento proces probíhá jinak, jestliže si jedinec sám zvolí chováním, které se neshoduje s osobním postojem; aby snížil vnitřní napětí, přizpůsobí svůj vnitřní postoj tomuto chování nebo označí své chování za iracionální*“ (Kern a kol., 2006, s. 251).

Často nelze přesně určit, při kterých okolnostech, byl postoj jedince změněn, protože nevíme, jestli k tomu došlo na základě vyvíjeného nátlaku nebo na základě jeho svobodného rozhodnutí. Důvodem toho může být, že se často jedná o případy, kdy je na jedince vyvíjen určitý nátlak, aby se choval veřejně závazným způsobem, ale současně své chování může volit z různých alternativ.

„*Vlivné jsou především osobní zkušenosti, ale jde také o druh postoje, který se má tímto způsobem měnit.*“ (Nakonečný, 1999, s. 147). Ty jsou získávány přímým kontaktem s objektem, a tak se ke zkušenosti dá přistupovat jako k dalšímu přístupu ke změně postoje, a pak korespondují s hypotézou kontaktu.

1.2 Předsudky

Předsudky, jak bylo zmíněno na v úvodu práce, jsou zde brány jako zvláštní druh postojů. Již samotné slovo naznačuje, že jde o něco převzatého, předem vytvořeného. Proměna slova měla tři fáze (Allport, 2004):

- Ve starověku to byl úsudek, který se opíral o dřívější rozhodnutí a zkušenosti.
- Později v angličtině, dostal tento výraz význam úsudku, který si člověk vytvoří dřív, než náležitě prozkoumá a zváží fakta. Jde o úsudek předčasný, ukvapený.
- Nakonec v dnešní době má emocionální nádech přízně či nepřízně, který takový předčasný a podložený úsudek doprovází.

Nejkratší definice předsudku je „smýšlet o ostatních špatně bez náležitého opodstatnění“, zde je předsudek brán jako ukvapený soud. Avšak je nutno doplnit, že předčasný soud je předsudkem jen tehdy, pokud je nezměněn i tváří tvář novým poznatkům. G. Allport sám definoval předsudek jako: *„odmítavý a nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.“* (Allport, 2004, s. 39). Předsudek jako výhradně averzivní či hostilní charakter je zahrnut také v definici dvojce autorů Hewstona a Stroebeho, ta označuje předsudek jako *„hanlivý postoj, či soubor postojů ke všem nebo většině členů nějaké skupiny.“* (Hewstone, Stroebe, 2006, s. 536). Předsudek je také definován jako *„apriorní představy o jedinci nebo skupině, které jsou často založeny spíše na informacích z doslechu, než na skutečných poznatcích, nové informace předsudkem zpravidla neotřesou“* (Giddens, 1999, s. 231).

Z uvedených definic vyplývá, že se předsudek v podstatě vždy vztahuje ke skupině lidí nebo jedinci a že bez jejich existence, by sám nemohl existovat. Pokud použijeme slovo předsudek, je takové použití ve většině případů spojeno s negativními představami o dané skupině či jedinci, takže pak i samotný předsudek spíše představuje předem vytvořenou negativní labeling. Takovým jednáním se jedinec snaží označit skupiny, do kterých nepatří a tímto způsobem se je snaží umístit do méně významné pozice než pro něj zaujímá jeho vlastní referenční skupina.

„Předsudek je fixovaný, předem formovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu. Člověk, který má

předsudky, nezvažuje při posuzování druhých žádná alternativní vysvětlení. Výsledek jeho interpersonálního hodnocení je dopředu určen nějakou libovolnou vlastností toho druhého.“ (Heyes, 2007, s. 121). Předsudky vznikají zobecňováním jednotlivých informací o objektech už po jednom setkání a nebo dokonce jen z informací poskytnutými referenční skupinou. Jak uvádí Vaculík, předsudky jsou „*charakteristiky připisované skupině jako celku, jsou automaticky připisovány i jednotlivým členům skupiny*“ (2006, str. 17).

Předsudek jako speciální druh postoje má svůj vlastní postup pro utváření kategorií určitých skupin, kategorizaci předsudků. Existence kategorií je důležitá pro rychlé zařazení objektů do odpovídajících skupin a tím odpadá znovuvytvoření jednotlivých kategorií při každém setkání s objekty. Vytváření kategorií je naprosto nevyhnutelné, pro jedince je potřebné pro přehledný životní systém. Lidské mysli stačí jen málo důkazů k tomu, aby generalizovali získané informace bez většího opodstatnění. „*Emocionálně silně akcentované postoje, zejména předsudky, mohou být zcela iracionální a mohou být provázeny falešnými představami.*“ (Nakonečný, 1999, s. 136).

Proces kategorizace vytvořil Allport, obsahuje 5 důležitých znaků (in Allport, 2004):

1. Formuluje velká seskupení informací, jimiž se řídíme při každodenních odhadech situace.
2. Kategorizace se přizpůsobuje seskupení, jak jen to jde.
3. Kategorie nám umožňuje rychle identifikovat příbuzný objekt.
4. Kategorie dává všemu, co do ní spadá, jistou příchuť, která pak vyvolává stejné představy a stejné emoce.
5. Kategorie mohou být více či méně racionální.

Využití kategorií předsudků je používán každý den, „*rozhodování založené na předsudcích, je pro jednotlivce lehčí a než to, které není kontaminované předsudkem*“ (Hoog a Cooper, 2003, s. 534). Děje se tak často nevědomě, čemu nelze nijak zabránit. V současné době nerozhoduje jen rasa, barva kůže, ale i druh a typ oblečení, které člověk nosí nebo jakou řečí mluví a to nejen odlišným jazykem, ale i odlišným nářečím.

Předsudky mohou sloužit různým funkcím, mohou ospravedlňovat patologické nepřátelství, zdůvodňovat kulturně nepřijatelné potřeby chování ve službě kulturně přijatelných aspirací, pomoci zvládnout potlačené potřeby, zdůvodnit proč je člověk

chudý atd. Etnické předsudky mají jednoznačně negativní valenci, jsou brány jako postoje etnického nepřátelství. Podle Krech, Crutcgfield a Ballachey (in Nakonečný, 1999) slouží rasové předsudky k podpoře agrese navozené frustrací, a to sociální, hospodářskou, politickou a sexuální, které mezi sebou vnímají odlišné skupiny.

Lidé snadno sklouzávají k etnickým předsudkům, to ovšem neznamená, že je to zcela špatné a nepřírozené. K lidské mysli neodmyslitelně patří mylná generalizace a nepřátelství. Etnický předsudek je tedy špatný a v dnešní době a naší společnosti téměř nepřípustná věc, ale je to taky pro nás zcela přirozená věc. „*Jde o běžný a přirozený sklon generalizovat, vytvářet si představy a kategorie, jejichž obsahem je zjednodušený svět skutečností.*“ (Allport, 2004, s. 58) Racionální kategorie, které čerpají ze zkušeností z první ruky, i iracionální kategorie, ve kterých nemusí být žádná pravda či zkušenost, se vytvářejí stejně rychle a stejně snadno.

Stejně jako postoj má i předsudek „*více jednotlivých složek. Jedná se o kognitivní, behaviorální a emoční složku*“ (Aronson, 2004, str. 438). Jednotlivé komponenty jsou v předsudcích jinak rozděleny, jedná se o zvýraznění a nebo potlačení těchto složek.

Některým postojům přiřazujeme specifické názvy podle toho, o jaký objekt postoje se jedná. Velmi často se uvádí, že postoje ke společenským skupinám, zejména jsou-li negativní, se nazývají předsudky.

1.3.1 Typy předsudků

Jedním ze základních dělení předsudků, jak uvádí Kosek (2004), je jejich rozdělení na negativní a pozitivní předsudky. I když je předsudek převážně spojován s negativním smyslením o objektu, není to pravidlem. Emotivní komponenta předsudku může být zvýrazněna na oba póly a to spolu s opomenutím kognitivní komponenty vytváří právě uvedené rozdělení. Jedinec při kontaktu s objekty nabývá buď zcela negativních postojů a nebo naopak zcela pozitivní postojů, avšak nikdy se nenachází mezi těmito póly.

Podrobnější typologii negativních předsudků přináší ve svých pracích Thomson (1997), který pojal své rozdělení podle jednotlivých společenských struktur. Konkrétně se jedná o:

- sociální třídu
- rod a rodové rozdíly
- rasa a etnikum

Při rozdělování do jednotlivých sociálních tříd vychází Thomson z kritérií, jako jsou velikost platu, závislost na podpoře, kvalita bydlení a obecný nedostatek příležitostí. Rodem a rodovými rozdíly míní autor pohlavní rozdíly a tím rozdílné role, kterými se muži a ženy v současné společnosti reprezentují.

Existuje více dělení předsudků podle nejrůznějších kritérií, ale není třeba uvádět je v této práci. Naopak je na místě zdůraznit, že typologie předsudku poukazuje na to, že k předsudku jako obecné veličině lze dojít přes jednu skutečnost, uvedenou ve stromu dělení, a to i když se tak stane jen jednou. Není obvyklé, že by si jedinec povšiml jen jedné konkrétní charakteristiky objektu, ale není tak nezvyklé, že na základě stejné charakteristiky dochází generalizací k předsudku vůči tomuto objektu.

1.3.2 Změna předsudků

Změna předsudku je komplikovanější než změna postoje. Předsudek jako emotivně nabitý postoj je jedinci bližší a právě proto je případná změna problematická. Jak uvádí H. Bierhoff (in Nakonečný, 1999) už jeho samotným vymezením předsudku, kdy předsudky lze pokládat za:

- silně akcentované postoje
- a jako takové odolné proti změnám.
- Kognitivní komponentu postoje pak považuje za stereotyp.

Podle rozdělení emocionálních vztahů k objektům, které jsou vytyčeny pro postoje se podle Newcomba, Turnera a Converse (in Nakonečný, 1999) se dá tyto vztahy převést na předsudky a ukázat tak, proč je změna těžší.

Uváděné vztahy by tak vypadaly takto:

- vysoký stupeň centrálnosti, psychologicky velmi blízký předsudek
- velké spojení s cíly a vymezením jedince
- malá zásoba informací.

Malá informovanost o objektu předsudku je dána jeho vymezením, proto se jí blíže nebudeme zabývat. Je to také dáno tím, že rozhodující emotivní komponenta předsudku nedá prostor informacím pro jejich přijetí a jedinec je tak bude odmítat.

Samotná funkce postojů vymezená trojicí autorů Krech, Crutchfield a Ballachey (in Nakonečný, 1999) nám napovídá o možnostech změn. Předsudky slouží různým funkcím, mohou například mohou ospravedlňovat patologické nepřátelství, zdůvodňovat kulturně potřeby a chování, zdůraznit pocity sobectví, ochránit proti

ohrožení sebeúcty nebo poskytnout rozumné vysvětlení, proč se člověk chová jak se chová. Předsudky tedy brání samotného jedince a pomáhají mu tak udržet pozitivní sebeobraz. S tímto souvisí i mínění Berkovitze a Lundyho (in Nakonečný, 1999) kteří, tvrdí že čím pozitivnější je vztah člověka k sobě samému, tím menší je jeho ovlivnitelnost skrze informace.

Snad jedinou známou cestou jak změnit předsudek je přímá zkušenost jedince s opačným předsudkem, kdy také dochází k otřesu hodnot jedince. Musí se tedy jednat o tak silný zážitek jedince, že ho vede až k přehodnocení vlastního systému postojů a to z těch důvodů, že změna jednoho předsudku s sebou přináší logicky i změny dalších postojů. Tyto situace ovšem v reálném životě jedince nastávají velmi ojediněle a tak se dá s velkou jistotou tvrdit, že po přijetí předsudku k jeho změně nedojde.

2.Memy

Prostředkem k předávání informací a emotivních nábojů mezi generacemi a jedinci jsou mimo postojů také memy. Tento vcelku moderní přístup k přenosu informací o objektech uvedl na svět zoolog R. Dawkins roku 1979. Dnešní podoba definice memu by se vyložit takto: mem je základní prvek kultury, o němž lze tvrdit, že je dědičný negenetickou cestou, zvláště imitací. Ve smyslu uvedené definice je mem jakousi analogií genu a proto také místy bývá označován jako kulturní gen. „*Kdykoliv něco imitujeme, cosi se předává. Ono cosi pak může být předáváno znovu a znovu, a tak začít žít samostatným životem.*“ (Blackmore, 2001, s. 26). Pokud se zaměříme na zmíněnou imitaci, musíme připustit, že se bezesporu jedná o učení podle Bandury.

I když samotný autor memů nezmiňuje sociální učení, je Bandurovi v jeho výkladu o důležitosti imitace v dětství velmi podobný. Připouští že prostřednictvím imitace se jedinec v mládí naučí velkou spoustu důležitých věcí, které bude potřebovat dál v jeho samostatném životě. „*Život se vyvíjí replikujícími se elementy zajišťujícími životní úspěšnost individua a kopírujícím činitelem memu je imitace*“ (Nakonečný, 2003, s. 116). Mezi nejznámější příklady memů patří vědecké koncepce, ideologické a společenské fráze, způsoby oblékání a další. Jednotlivé memy se mohou spojovat do obsáhlejších komplexů jakými jsou například móda a vědecké teorie. Můžeme tedy považovat nepřátelské výroky vůči odlišným kulturám za mem, jednotku většího komplexu, kterou v tomto konkrétním případě zastává stereotyp dané kultury.

Stejně jako je kultura spojena čistě s lidskou existencí a tak i memy jsou výhradně lidskou záležitostí. S memy spojená imitace je jednak imitace dětí, které nejčastěji napodobují členy své primární rodiny, tak je zde imitace zastoupena v širším pojetí než na jaké jsme v sociální psychologii zvyklí. U memů předpokládá, že k napodobování dochází po celý jedincův život a o imitaci půjde i například tehdy, „*pokud vám kamarád či kamarádka poví nějaký příběh, vy si zapamatujete jeho hlavní myšlenku a tu sdělíte někomu jinému.*“ (Blackmore, 2001, s. 29)

Memy jsou velmi zajímavé hlavně svým pojetím, které spojuje jednotlivé prvky sociální psychologie dohromady. Jejich nevýhodou ovšem je, že se jedná o neempirickou teorii, která se tak nedá postihnout výzkumy a vše okolo nich se zatím odehrává jen na teoretickém poli. I přes evidentní podobnost s postoji a stereotypy, které v sobě memy zahrnují, se musíme spokojit s měřením veličin právě těchto užších vymezení. Potom se můžeme pokusit vše propojit dohromady v komplex memů a tak se

podívat na předávání postojů vůči objektům z jiného úhlu pohledu. Tento nový pohled v sobě obsahuje důležitost dané předávané informace a také časové údaje, které mohou pomoci pochopit vývoj jednotlivých memů. *„Jsou to právě vzorce a normy, tedy v podstatě memy, které charakterizují určitý kulturní prostředí a které způsobují variace v psychice příslušníků různých kultur.“* (Nakonečný, 2003, s.116).

2.1 Vytváření a přenos memů

Přenos veškerých memů probíhá imitací, a proto se nedá zcela oddělit proces přenosu memu na jedince, tedy vytváření a přijetí memu jedincem, od jeho samotného šíření nově získaného memu. V okamžiku, kdy jedinec začne napodobovat vnímané chování, může jedince napodobovat další jedinec a tak bezprostředně slouží jako samostatný přenašeč memu.

Kromě okamžité předávání získaných memů, je také problém uhlídat předávání a získání jen jedné jednotky chování, jediného memu. *„Navzájem spolupracující memy se budou spojovat do skupin, jako to dělají kooperující geny“* (Blackmore, 2001, s. 28-29) a tak se nově vytvořené memy přidávají již k existujícími memů, které jsou jedincem již dávno převzaty.²

Šíření memů je umožněno pouze přes jedince, kteří zároveň slouží jako soudci, kteří rozhodují jaká memy sám bude šířit. *„Existuje mnoho důvodů proč jsou některé memy úspěšné a jiné nikoliv a dají se zhruba rozdělit do dvou kategorií. Nejprve je tu člověk jako imitátor a selektor. Z memetického hlediska slouží lidé se svým chytrým mozkem jako replikační stroje a současně jako selektivní prostředí pro memy.“* ((Blackmore, 2001, s. 32). Jak si jedinci vybírají, které memy budou dále předávány a které z nich naopak předávány nebudou není dosud zcela jasné. Některé memy jsou předávány pouze proto, že předávány mohou být. Kvalita memů se tedy nedá popsat díky době, po kterou je mem předávám. Memy se tak šíří, aniž by rozlišovaly, zda jsou pro nás užitečné, neutrální nebo prokazatelně škodlivé. Šířené memy se označují za úspěšné bez ohledu na to, jak nebezpečné mohou být. V tomto spočívá jejich podobnost s geny, které se chtějí šířit za každou cenu a souhlasí s myšlenkou biologů nazývajících geny často sobeckými geny.

Při těchto procesech hraje důležitou roli jedincův senzorický systém, který memy filtruje tak, že některé z nich podrží a jiné nikoliv, dále kapacita zpracování informací pozornosti a také paměť, která rozhoduje o uchování memů. Ke svému

zkopírování si některé memy pomáhají samy. Mohou se přidávat ke větším komplexům, jak bylo uvedeno na začátku kapitoly a nebo využívat další triky, které je dokáží dostatečně zvýhodnit před ostatními memy. *„Otázka imitační a replikační úspěšnosti některých memů a neúspěšnosti jiných zodpovězena nebyla, odpověď na ni zřejmě přesahuje hranice psychologie, i když má také psychologický aspekt.“* (Nakonečný, 2003, s. 119).

Memy nepředávají pouze informace, ale samozřejmě se pomocí nich šíří také emoce. Mít k nějakému objektu stanovisko se neobejde bez přítomnosti emocí. Imitací pláče se daný mem nepřebírá, jak by se mohlo na první pohled jevit, jde jen o zrcadlení smutku v druhé osobě. Memy vstupují do emocí a daný emotivní náboj si nadále uchovávají. Pokud jedinec při osvojování memu cítí pozitivní emoce, tak se daný mem bude mít pozitivní náboj. Pro jedince jsou potřebné jak pozitivní tak negativní memy, aby rozlišoval mezi tím, co je pro dobré a co špatné.

2.2 Příspěvek memů

Po základním pohledu na mem, se dá bezesporu říci, že memy prostupují celým životem a do značné míry ovlivňují jedincovo chování. Zahrnují v sobě jak informace tak emoce, proto se na jejich základě jedinec může rozhodnout pro své jednání. Z jistého pohledu tedy memy připomínají postoje, ale jejich výhoda v časovém vymezení, které se řídí trendy a určuje úspěšnost memů. Trendy které vzniknout mohou být ihned odsouzeny k zániku, pro jejich nepříjetí kulturou, které se v současnosti rychle mění. Proto představují přímý přístup k objektům přes pohled generací a předávají tak celkový postoj vůči aktuálním otázkám.

3.Národní identita a současné česko-polské vztahy

V průběhu let, kdy se obraz jednotlivých států mění, mění se i jednotlivé národní identity. Každá doba se tak vyznačuje rozdílnými pohledy na jednotlivé okolní státy a každá generace si v podvědomí nese odlišné informace o členech těchto států. *„Každá kultura (a často i doba) má ovšem své módní typy vzhledu i výrazu, a to jak preferovaných tak odmítaných. Také vnímání lidí ovlivňují sociální standardy, které se dobově objevují zvláště ve vizuálním umění a médiích.“* (Řezáč, 1998, s. 96).

Tato práce je v souladu s tímto přístupem zúžena na vztah dvou kultur, české a polské, u mladé generace, která tak udává časové ohraničení na posledních 25 let. Zaměřujeme se tak tedy na relativně nové vnímání Poláků, které dále budeme rozlišovat podle geografického místa.

3.1 Národní identita

Národní identita vychází, jak napovídá samotný název, z národa a tak je zapotřebí jej nejdříve definovat. Národ může definován jako *„osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.“* (... , 1996, s. 668-669). Podle Průchy (2004) existují tři kritéria, pomocí kterých lze národ identifikovat a tak jej bezpečně odlišit do ostatních. V první řadě je to jazyk, který může být v případě podobnosti nahrazen náboženským vyznáním. Jako druhé kritérium uvádí autor politické existence, jedná se zde o vlastní stát nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě. Třetí kritérium je tvořeno vědomím každého jedince o své příslušnosti k danému národu, které je v rámci sociální psychologie pojímáno jako národní identita.

Samotnou národní identitou se tak rozumí psychologický postoj vůči příslušnosti jedince v daném sociokulturním prostředí a také s tím spojený jedincům postoj vůči tomuto prostředí. Národní identita je velmi obsáhlý konstrukt a pro její pochopení se vymezuje ve třech sférách. Bačová (in Kouřilová, 2010, s. 46) jednotlivé sféry popisuje *„jednak interpersonálně prostřednictvím sebedefinování, dále interpersonálně ve vztazích k druhým lidem a konečně skrze příslušnost k širším sociálním celkům jako jsou např. instituce dané společnosti. Třetí rovina vymezování identity tvoří sociální rámec osobní sebedefinice a představuje zájem jedince o jeho/její příslušnost k určitým skupinám a osobní relevanci členství jedince v dané skupině“*. Z tohoto rozdělení vyplývá, že

národní identita je pro každého jedince důležitou součástí sebepojetí a jako taková představuje silný a trvalý (skoro neměnný) postoj v jádru systému postojů.

Bačová (in Kouřilová, 2010, s. 46) také vymezuje formování národní identity tak, že „v každé z představených sfér jsou teoreticky vydělovány procesy formování identity a jejich prožívání a dále obsah, který je výsledkem těchto procesů“. Pokud přistupujeme k národní identitě jako k postoji, je možnost její změny umožněn přes procesy odehrávající se v každé ze sfér. Kulturní nebo národní identitu lze snadněji vymezit při kontaktu s jinou kulturou, kdy jedince situace staví k vlastnímu vymezení identity a uvědomění si odlišností. Při procesu vymezování identity se její obsah mění v závislosti na příslušnosti k danému kulturnímu prostředí. Tato kulturní relativita identity vypovídá o možné komplexní změně identity při ztrátě sociokulturního prostředí a tedy o síle postoje jen v případě kontaktu s vlastní kulturou.

V této práci se zabýváme zejména třetí sférou identity, která představuje vlastní aktivitu jedince k vlastní kultuře a také aktivitu k jiným kulturám. Uvedená aktivita zde představuje komponenty postoje, které jsou postižitelné metodologickými metodami.

3.2 Polská historie za poslední generaci

Moderní doba pro téměř všechny státy střední Evropy začíná rokem 1989. Toho roku byla polská komunistická strana, tou dobou pevně u moci, svolit ke konání prvních svobodných voleb. Ve volbách s drtivým rozdílem zvítězila nekomunistická strana Solidarity a její předseda se o rok poději stává prezidentem Polska. V této pozici zůstává však pouze jedno volební období a je nahrazen dřívější komunistou, který kandidoval za stranu Sociálních demokratů, tedy stranou vybudovanou z dřívější komunistické strany. Polsko je stejně jako Česká republika parlamentní republikou a po volbách má opět dvou komorový parlament.

Další důležité datum ve vývoji Polska je rok 1991, kdy byla rozpuštěna Varšavská smlouva a tak bylo definitivně ukončeno období studené války. Za sedm let později roku 1998 bylo Polsko přijato mezi členy NATO a to pro něj znamená začátek začleňování mezi státy západních struktur.

Spolu s Českou republikou a dalšími osmi státy vstupuje Polsko v půlce roku 2004 do Evropské unie za podpory většiny národa. V době vstupu do Evropské unie si Polsko není zcela jisté svým rozhodnutím.

Rok 2005 přinesl Polsku velkou ztrátu v podobě úmrtí papeže Jana Pavla II., s Polskem soucítí celý svět. Jan Pavel II. byl nejznámější žijícím Polákem a díky jeho lásce a víře ovlivňoval milióny lidí po celém světě, nejvíce však silně věřící Poláky.

V říjnu 2005 vyhrává starosta Varšavy v prezidentských volbách. Roku 2006 přijímá funkci, ve které setrvává až do tragické letecké nehody v dubnu roku 2010, kde umírá spolu s svou manželkou, dalšími politiky a vrchním zastoupením armády.

3.3 Rozdíly a aktuální konflikty

Z předešlé stručné historie je poznat patrná podobnost s Českou republikou a v postatě stejný vývoj po roku 1989, ale přesto všechno zůstává Česká republika rozdílným národem. První evidentní rozdíl je v náboženství. Zatímco se Česká republika řadí mezi nejméně věřící státy Evropské unie, Polsko se pohybuje na vrchních pozicích tohoto pomyslného žebříčku. To je samozřejmě dáno postavou papeže Jana Pavla II., který měl obrovský vliv na mladou generaci dospívající v Polsku.

Druhým velkým rozdílem je to, že Polsko stále zůstává jednou z posledních zemí v Evropě, kde je umělé přerušení těhotenství nelegální. V Polsku platí od roku 1993 zákon „O plánování rodiny, ochraně lidského plodu a podmínkách pro provedení umělého potratu“, který interrupci povoluje jen v případě ohrožení zdraví matky, znásilnění nebo ohrožení plodu a to jen do 12. týdne těhotenství. Souboje o to zda, to tak zůstane, se odehrávají nejen v politickém dění, ale také na ulicích. Tento boj, jak se o situaci dá bezesporu mluvit, je veden přes rok a nekončí ani dnes. Největšími odpůrkyněmi jsou polské feministky, které podporují možnost provedení interrupce za hranicemi Polska letákovou kampaní, zde se jedná také o Českou republiku, kde jsou potraty legální. V Polsku se tak odehrávají tisíce nelegálních potratů, i když za ně hrozí vysoké tresty.

Zákon zůstává stále v platnosti díky vlivu katolické církve. V pohledu na situaci umělého přerušení těhotenství jsou Poláci nejednotní. V roce 2010 byly dvě pětiny Poláků stále pro zákaz interrupce, jedna čtvrtina Poláků byla proti tomuto zákonu a zbylá třetina Poláků měla názor neutrální.

Jedním z častějších místem, kde se potkává polská menšina s českou majoritní skupinou je Stodolní ulice v centru Ostravy. Ulice, která nikdy nespí, jak se nazývá, se stala velkým lákadlem pro okolní obyvatele především v posledních pěti letech. Vznik turismu na stodolní ulici, kdy jednotlivé cestovní agentury nabízejí zájezdy autobusem

do Ostravy v pátek odpoledne a odjezd v neděli dopoledne, je toho důkazem. Nepřímo se tak přičinil o větší frekvenci kontaktu mezi Poláky a Čechy. Polská menšina tak buď s cestovní kanceláří a nebo vlastní iniciativou přijíždí do centra města za zábavou spojenou především s užitím alkoholu a nakupováním.

Velmi aktuální téma, které vyvrcholí sčítáním lidu na území České republiky v březnu 2011 a tedy s odevzdáním této práce, je spor o odstranění polských cedulí umístěných v pohraničí pod cedulemi s českými názvy. V okolí Českého Těšína a v okolí Třince byla protipolská situace již po delší dobu vyhrocena. Opět bylo patrné napětí mezi tamějšími obyvateli s polskou a českou národností, i když se často uvádí, že toto napětí trvá již 120 let. Nepřátelská situace pak vyvrcholila na začátku roku 2010, kdy neznámí vandalové začali rozbíjet cedule umístěné na nádražích psané polštinou na tazích vedoucí do Polska a v přilehlých obcích. Současně s tímto novým projevem informoval o této situaci prezidenta Klause polský prezident, který situaci odsoudil. Informace byla médií publikována tak, že si Poláci stěžují na schválnosti českých samospráv vůči polské menšině na Těšínsku.

Český prezident přijel na schůzku do Ostravy na začátku února roku 2010, kde měl urovnat vášně na obou stranách. Ukázalo se, že jeden z hlavních problémů je situace v Třinci, kde polská menšina dosahuje 18% zastoupení populace a tak tato menšina má právo požádat radnici o zřízení dvojazyčných nápisů. To ovšem Třinecká radnice nechce povolit, i když se v zákoně mluví již o 10% zastoupení menšiny v populaci. Ustanovila si menšinový výbor tak, že počet hlasů polských zástupců nestačí a návrh tak byl již potřetí smeten ze stolu. Prezident Klaus tak navrhuje změnu zákona a s klidnými výroky nad česko-polskou situací na Těšínsku a Třinecku ukončil hodinovou schůzi.

Právě proto se mají Poláci žijící na území České republiky a především ve zmíněných lokalitách přihlásit ke své národnosti ve sčítání lidu 2011. Polská menšina nechce nechat nic náhodě a připravila si kampaň s názvem Sázka na polskost, která nabádá k vyplnění polského jazyka a polské národnosti ve sčítacím archu. Tváří kampaně se stala mladá zpěvačka Ewa Farna, se kterou byl natočen spot a její tvář jde aktuálně vidět na plakátech a billboardech ve městech, která jsou pro úspěch akce stěžejní.

Ještě čerstvějším problémem se v Moravskoslezském kraji přesněji v Českém Těšíně, Ostravě a Jeseníku staly nové obchody pod značkou Amsterdam-shop.cz. Jedná se o obchody s látkami, které nejsou v zákoně 167 z roku 1998 o omamných a

psychotropních látkách jmenovitě vyjmenovány a tak není jejich prodej na území České republiky nelegální. Jedná se tedy o zcela volný prodej psychotropních látek s podobnými účinky, jako mají běžné drogy.

Látky se do České republiky začaly dostávat na konci roku 2010, kdy byly v Polsku pod názvem dopalazce tamními úřady zakázány. Situace v Polsku byla natolik vážná, se problémem zabýval parlament, ministerstvo vnitra a hygiena. Také několik stovek uživatelů muselo být hospitalizováno v polských nemocnicích. Z důvodu zákazu se tak prodej přesunul přes hranice na území převážně Moravskoslezského kraje. Pokud nedojde v nejbližší době ke změně zákona, nikdo včetně policie nemůže proti prodeji zasáhnout. Premiér Nečas požádal poslance o co nejrychlejší návrh na změnu zákona, který tak byl k dispozici 1.února 2011.

Amsterdam shop prodejny prodávají látky jako upomínkové předměty z Asie. S užitím je spojeno několik rizik, jednak může snadná dostupnost těchto drog rozjet drogovou kariéru jednice a dále je tady závažnější problém s neznámými účinky látek. Jedinec tak předem netuší jaké účinky látky přinesou a jestli je vhodná jejich kombinace s jinými látkami či alkoholem. S přihlédnutím na to, že jeden z kamenných obchodů se nachází přímo na Stodolní ulici v Ostravě, je kombinace s alkoholem velmi pravděpodobná.

4. Stereotyp

Termín stereotyp byl poprvé v sociální psychologii použit W. Lippmanem, který jej použil ve své studii o masové komunikaci „Public Opinion“ roku 1922 a vyjadřuje „jakékoliv zaujaté mínění, které se může vztahovat k jednotlivci, věcem, sociálním skupinám, politické situaci, atd.“ (in Drabinová, 1999). Allport považuje stereotyp za „příliš silné přesvědčení, spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit naše chování a postoj vůči této kategorii.“ (2004, s. 215). Schenk (1991, s. 2110, cit. Drabinová, 1999, s. 8) zpracoval stereotyp jako „mínění o třídě individuí, skupin či objektů, které nevcházejí z nového hodnocení jednotlivých fenoménů, nýbrž představuje šablonovité způsoby vnímání a usuzování.“ Z uvedených definic vyplývá, že pojem stereotyp zahrnuje především přednastavené vnímání sociálních celků, ve kterých není jedinec členem.

Stereotyp je komplex představ, které se dá rozdělit podle zaměření na referenční skupinu jedince a nebo častěji na skupiny, do kterých jednice nenáleží. Příslušníci určitých skupin o sobě samých oplývají stereotypem zvaným autostereotyp a o příslušnících jiných skupin si utvářejí heterostereotyp. U většiny autostereotypu převládají pozitivní představy, naopak u heterostereotypu převládají představy většinou negativní. Každý jedinec oplývá určitým počtem heterostereotypů a určitým počtem autostereotypů, kterých je znatelně méně z důvodů omezeného počtu skupin, do kterých jednice může současně patřit.

Stereotyp je nejčastěji chápán jako:

- přesvědčení
- soud
- nebo obrazová představa.

Stereotypy nejsou žádná neutrální zjištění, nýbrž emocionální hodnotové úsudky. „Neuspokojí se s pouhým konstatováním, „jsme jiný než ostatní“, ale míní, že „jsme lepší než ostatní“ (Gracová, 1998, s. 25). Stereotyp tedy není pouhým orientačním zjištěním, který se dá zcela odbourat zkušenostmi, ale poskytuje emocionální argument, a jako takový nepotřebuje žádná odůvodnění. Jednoduše řečeno, se dá vnímat jako „určitá připravenost vnímat příznivěji sebe či své lidi.“ (Řezáč, 1998, s. 96).

Stereotypy etnických skupin mnohdy vznikly jako poměrně rychlé, neuvážené a empirií nepodložené zobecňování chování jedince a jednání jen některých členů národa. Jako takové pak zjednodušují a často zkreslují skutečnost.

A i když nejsou zcela strnulé, vykazují značnou setrvačnost, konzervativnost a přetrvávají i ve změněných okolních podmínkách. „*Etnický stereotyp se neutváří náhle, ale narůstá postupně, dlouhou dobu*“ (Gracová, 1998, s. 25). I kdyby základem etnického stereotypu byly prvotní zkušenosti jednotlivců, časem by takové zkušenosti hrály čím dál tím menší roli za podmínky, že další setkávání s objektem stereotypu by potvrzovala generalizací vytvořené názory. Jednou přijmutý heterostereotyp by tak mohl fungovat po dlouhou dobu, i přestože by nové zkušenosti jednotlivců poskytovaly jiné závěry.

4.1 Hlavní znaky stereotypu

Podle již zmíněných základních definic stereotypu se dají vymezit charakteristické znaky a vlastnosti stereotypu. V této práci přistupujeme ke stereotypu jako ke způsobu vnímání sociálních skupin, tedy odlišných národů, menšin a etnik. Proto způsob vymezení stereotypu je zde pojímán jako jeho užší vymezení. Sociální stereotyp má u většiny autorů několik společných základních znaků, kterými jsou:

1. Generalizace: stereotypy často představují neoprávněnou generalizaci ojedinělých zkušeností, dojmů, které mohou být v rozporu se skutečností. V procesu generalizace se uplatňují chyby hodnocení, stereotypy jsou tedy často nedokonalými soudy. Negativní zkušenost s příslušníky jiné skupiny je zobecňována a připisována vlastnostem, kvalitám celé skupiny. Zatímco v případě kladné zkušenosti, je vlastnost připisována pouze jednotlivci.
2. Rezistence: Stereotypy se vyznačují značnou odolností vůči změnám i vůči protikladným osobnostním zkušenostem. Ačkoliv nejde zcela o statistický jev, jeho proměnlivost a změna je dlouhodobou a obtížnou záležitostí.
3. Iracionality: I když se stereotyp jeví vždy zcela pravdivý, je buď v úplné rozporu s realitou, nebo jí odpovídá pouze z části.
4. Emocionální obsah: stereotypy jsou emocionálně podbarveny. Stereotyp vlastní skupiny zaujímá převážně emocionálně kladné hodnotící

stanovisko, jak již bylo zmíněno. A obraz skupiny, do které se neřadíme, naproti tomu stereotyp připisuje vlastnosti negativní a významově má blízko předsudku.

Silně emocionálně zabarveny jsou etnické stereotypy v regionech, kde dochází k přímému kontaktu sociálních skupin. S narůstající vzdáleností od ohniskové lokality pak neutralita postojů roste. Důležitou roli přitom hraje vzájemné potýkání se v současnosti např. opakované konflikty, kriminalita.

5. Komplementarita: autostereotypy a heterostereotyp se vzájemně doplňují. Považuje-li jedna skupinu druhou skupinu za nepoctivé špindíry, sama sebe pak bude vnímat jako poctivé a upravené.
6. Kulturně-společenský charakter: Stereotypy jsou výrazem kolektivního myšlení a jako takové odrážejí společenské jevy. „Vyvozují se z tradice, jsou přenášeny intergeneračně, motivace jejich utváření je společensky podmíněna.“¹

Komičnost: stereotypy bývají často komické. Příslušník jiné skupiny nebývá strašlivý, bývá mnohdy směšný, hloupý a je ho možno snadno přelstít. Stereotypy tak často nabývají rozměry karikatur, objevují se ve vtipech atd.

7. Existuje bezprostřední souvislost mezi stereotypy a určitými sklony jedince k utváření rigidních emocionálních postojů vůči realitě (in Drabilová, s. 10).

¹ Drabinová, D.: Etnické stereotypy u studující mládeže. In Gracová, B. (Ed.), *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů* (pp. 14-52). Ostravská univerzita, Ostrava 1999

4.2 Funkce stereotypu a jejich utváření

„Stereotyp funguje jednak jako nástroj, který má poskytnout ospravedlnění našemu kategorickému přijímání či odmítání nějaké skupiny, jednak jako nástroj na třídění či výběr, aby se nám vnímání a uvažování příliš nekomplikovalo.“ (Allport, 2004, s. 216). Jedinec si díky stereotypu nevytváří při každém setkání se skupinou nový soud a to mu tak šetří jinak zbytečně vynaložené úsilí při prvotním poznávání neznámých skupin. V tomto případě je stereotyp velmi podobný předsudkům.

W. Lippmann připisuje stereotypu dvě základní funkce²:

1. Psychickou – stereotypy představují předem dané obrazy, které jsou jednotlivci zprostředkovány kulturou a společností často dříve, než získá s objektem vlastní zkušenost, slouží k ekonomizaci poznávání světa ve smyslu a priori strukturovaného vnímání. Percepci komplexního světa napomáhají uspořádat přehledně a ekonomicky.
2. Společenskou – stereotypy jsou užívány k obhajobě sociální pozice v širším slova smyslu.

Stereotypy z hlediska Chlewińského jsou rozděleny na několik funkcí:

- orientační ve složitém světě
- upevňování pocitu bezpečí
- zachovávání předvídatelnosti
- manipulační
- a funkce kanalizace agrese.

Podobně jako u postoje je stereotyp prostředkem kognitivního uchopování reality bez ohledu na kvalitu informace. Emocionálně ukotvuje jedinci postoje a tím posiluje pocit jeho bezpečí ve světě. Odůvodňuje špatné chování vůči ostatním skupinám a jejich postojům ve smyslu „my jsme dobří a ti druzí jsou špatní“, které je bráno ve spojení se stereotypy za zcela přirozené. Je na místě zmínit přirozeně nepřátelskou stránku lidského chování vůči odlišným kulturám a národnostem, která sloužila k přežití jednotlivých skupin. Z evolučního hlediska je tato nepřátelskost vrozenou součástí každého jedince a to i dnešní době.

² Drabinová, D.: Etnické stereotypy u studující mládeže. In Gracová, B. (Ed.), *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů* (pp. 14-52). Ostravská univerzita, Ostrava 1999

Mechanismus utváření a upevňování stereotypu, jeho proměn je multifaktoriálně podmíněné a velice komplikované. Skoro nikdy není možno vysledovat celý vývoj vytvoření stereotypu. Přesto můžeme konstatovat, že nejdůležitějšími skupinami, které se podílejí na utváření stereotypu, jsou faktory psychologické a faktory sociální podmíněné kulturou a časem.

Psychologický aspekt v procesu stereotypie vyjadřuje podíl osobnosti a jejích individuálních rysů na způsobu, jakým konstruování stereotypu probíhá (in Drabinová, 1999). Sociální podmínky stereotypie spočívají v tom, že jsou jedincům žijícím v sociálním prostředí a vztazích prostřednictvím socializace vštěpovány normy chování, pravidla a hodnoty sociální skupiny. Sociální skupina pak trvale působí na jedince ve smyslu dynamického ovlivňování procesů jeho vnímání a myšlení. *„V konfliktních obdobích se pak stereotypní označení vyostřují v silně negativně zabarvené obrazy.“* (Bokszański, 1997, s. 109).

4.3 Postoje, stereotypy

Definice stereotypu se často podobá definicím postojů a předsudků. Mnozí autoři však poukazují na to, že předsudek je silněji emocionálně zabarven než spíše neutrální stereotyp. Henri Tajfel³ uvádí následující příklad: předsudek by zněl „Nesnáším Poláky.“ a vyjadřuje postoj vůči sociální skupině, stereotyp: „Poláci jsou agresivní.“ vyvolává představu vztahující se k vlastnostem či způsobu chování sociální skupiny. Gordon Allport (2004) dále doplňuje tvrzením, že stereotypy slouží k odůvodnění a ospravedlnění předsudku: „Nesnáším Poláky, protože jsou agresivní.“, jak už bylo mnohokrát podoknuto.

Zdůrazňujeme afektivně-emocionální dimenzi předsudku v protikladu k orientační funkci stereotypu a to, i když předsudek také obsahuje kognitivní dimenzi, stejně jako stereotyp obsahuje prvky afektivní. V tomto případě se dá odvolat na to, co jako první vyvolává v jedinci předsudek, i když s ním současně vyvolán i stereotyp. Při vyplňování dotazníků o vlastnostech určitých skupin mají jedinci jiné pocity, než kdyby byli v přímém kontaktu se skupinou.

V prvním případě by jedinec uvedl, že jsou Poláci například agresivní a využil by kognitivní vlastnosti stereotypu a ve druhém případě by si například odsedl od stolu, protože by měl pocit ohrožení, dostavila by se emocionální odezva předsudku.

³ Drabinová, D.: Etnické stereotypy u studující mládeže. In Gracová, B. (Ed.), *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů* (pp. 14-52). Ostravská univerzita, Ostrava 1999

Postoje a stereotypy spojené se sociálními skupinami od sebe nelze odloučit. Vzájemně se podporují a nemohou být v opozici, jinak by jedinec prožíval velmi nepříjemné pocity rozporu. Utváření postoje a stereotypu probíhá současně, tím přispívá při budování komplexního obrazu o dané skupině, která se následně promítá do jedinci komplexní představy světa.

„Z hlediska teorie předsudku je schopnost stereotypů prodělat změnu velmi důležitá. Nabývají a ztrácejí na síle intenzitou a nasměrováním předsudku.“ (Allport, 2004, s. 229). Nelze tedy změnit stereotyp bez toho, aniž by se to promítlo do postoje, který je vytvořený vůči určité skupině. Principiálně změna funguje oběma směry, tedy změna postoje vede jedince minimálně k přehodnocení stereotypů vůči objektu změny. Díky změnám postojů a stereotypům dochází k rozdílným vnímáním stejné skupiny různými jedinci na základě jejich jedinečného vnitřního obrazu. Podle intenzity a směru předsudku vůči sociální skupině, poznáváme stereotyp s ní spojený a tak i vlastnosti, které budou dané skupině přičítány v přímém kontaktu.

4.4 Heterostereotyp Poláků

4.4.1 Popularita Poláků v Evropě z pohledů Čechů

Aktuálně dorůstají české-polské vztahy do nových rozměrů. U většiny členů současné generace je historie zapomenuta nebo přehlížena a dá se tedy tvrdit, že se začínají budovat nové vztahy založené na vzájemných kontaktech mezi českou a polskou mládeží za posledních 25 let.

Mnohé výzkumy, prováděné na toto téma za posledních několik let, ukazují pohyb sympatií Čechů vůči Polákům. Podle těchto výzkumů prošel český pohled na Poláky velkými změnami. Z nepopulárních sousedů se stává národ, který je pro Čechy nyní jedním s nejoblíbenějším z celé Evropy. Po roku 1989 s nástupem moderní doby se opět začíná mluvit o společných slovanských kořenech, vzájemné blízkosti obou národů a společném charakteru obyvatel České republiky a Polska.

Za poslední generaci oblíbenost Poláků jako národa u Čechů roste. V roce 1997, bylo výzkumem IVVM zjištěno, že se Poláci nacházejí na šestém místě pomyslného žebříčku oblíbenosti evropských národů. O dva roky později stejný výzkum (IVVM 1997) zjištění potvrdil a ještě do konce roku 2000 začal trend popularity severních sousedů České republiky růst. S tímto vzestupem sympatií korespondují z reprezentativního šetření u vzorku české populace, realizovaného CVVM (dříve

IVVM), které představují nárůst obliby ze šestého umístění až na čtvrtou pozici roku 2001 (Škodová, 2009).

Další výzkumy z let 2000 a 2002 udávají odlišné výsledky. V jednom z nich se Poláci umístili na deváté příčce a to v roce 2000, ale za dva roky byli opět na páté pozici. Toto kolísání je obvyklé, odráží se v něm aktuální informace, politické dění a další významné události, které dokáží ovlivnit vnímání sociálních skupin. Pro tuto práci je ovšem důležitá informace, že i přes propad v žebříčku si Poláci udrželi pozici mezi pro Čechy deseti nejoblíbenějšími evropskými národy.

Na tyto výzkumy navázalo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, který začal pravidelně každý rok zjišťovat vztah českých občanů, k vybraným evropským národům. Respondentům byl každý rok předložen seznam 24 národností, které měli hodnotit na sedmi bodové škále, kde pod číslem jedna byl vymezen vztah jako „velmi sympatičtí“ a pod číslem sedm byl vztah definován jako „velmi nesympatičtí“. V letech 2003 a 2005, také tento výzkum potvrdil vzrůstající popularitu polského národa, Poláci se v obou letech umístili na šesté pozici.

Od roku 2006 až po rok 2010 však došlo k mírnému propadu umístění v žebříčku. Zdá se, jako by polský trend zpomalil, a Poláci se relativně pevně ukotvili na pozici, která by se tak dala definovat jako současná popularita Poláků. Mezi lety 2006 až 2009 je polský národ na osmé příčce žebříčku, ale podle celkového porovnání jednotlivých pozic od roku 2003 vyplývá, že vztah Čechů k Polákům se moc nemění.

Tabulka ukazuje pořadí deseti nejoblíbenějších národů Evropy z let 2003 – 2010 podle průzkumu Sociologického ústavu AV ČR.

Rok	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1.	Češi	Češi	Češi	Češi	Češi	Češi	Češi
2.	Slováci	Slováci	Slováci	Slováci	Slováci	Slováci	Slováci
3.	Francouzi	Francouzi	Francouzi	Francouzi	Francouzi	Francouzi	Francouzi
4.	Švédové	Švédové	Švédové	Švédové	Švédové	Švédové	Švédové
5.	Angličané	Angličané	Angličané	Angličané	Angličané	Angličané	Angličané
6.	Poláci	Poláci	Rakušané	Rakušané	Rakušané	Rakušané	Rakušané
7.	Rakušané	Rakušané	Řekové	Řekové	Řekové	Řekové	Poláci
8.	Japonci	Řekové	Poláci	Poláci	Poláci	Poláci	Řekové
9.	Řekové	Maďaři	Japonci	Japonci	Japonci	Japonci	Japonci
10.	Američané	Japonci	Maďaři	Maďaři	Maďaři	Maďaři	Maďaři

Tab. 1: Vztah k národnostem v letech 2003 -2010

Loňský rok 2010 byl ve znamení mírného nárůstu popularity Poláků, jejich umístění se zvedlo o jednu pozici na sedmou příčku v Evropě. K rostoucí oblibě vede podobnost Čechů a Poláků, která je spatřována zejména ve slovanské příslušnosti, sousedství, společné historii, jazyce, podobné mentalitě a kultuře (Škodová, 2009).

Krom měření sympatií, které provádí většina výzkumů, jsou také výzkumy měřící naopak antipatie vůči národnostem. Takový výzkum prováděla Ostravská univerzita Filozofická fakulta Katedra historie v letech 2000 a 2002, kdy byly zjištěny překvapivé výsledky. I když převládal trend vzrůstající popularity polského národa, v pořadí antipatie se Poláci umístili stejně jako v sympatii na šesté a místy dokonce na páté pozici v Evropě. Při pokusech o zjištění příčiny tohoto protichůdného postoje nebyly zatím zjištěny žádné konkrétní výsledky. Většina respondentů nedokáže vysvětlit, proč zařadili Poláky tak vysoko v opačném žebříčku antipatie. Tento fenomén tedy stále zůstává nevyřešen.

Při výzkumech ojediněle respondenti odpovídají na otázku, proč řadí Poláky tak vysoko na škále antipatie. Většina odpovědí se opírá o osobní zkušenosti jedinců získané přímým kontaktem a ty jsou posléze generalizovány ve stereotypy.

Všechny zmíněné výzkumy pokrývají svým rozsahem celou populaci České republiky, tedy i oblast Severní Moravy a Slezska, kde naopak předpokládáme trend vzrůstu negativních stereotypů vůči Polákům.

4.4.2 Obraz Poláků

Pohled průměrného Čecha na Poláka byl podle Gracové (1998) takový, že typického Poláka vidí jako lenivého člověka, který neumí a nechce pracovat a jako kšeftaře, který obchoduje se vším, co se dá. Naopak pro české intelektuály jsou Poláci příliš sebevědomí, arogantní a nedoceňují Čechy. Tyto názory vzbuzují dojem, že postoj vůči Polákům je spíše negativní a naše antipatie, by se tedy měly spíše zvětšovat, tedy naopak než jak potvrzují výzkumy. To opět poukazuje na již zmíněný výzkum antipatie Ostravské univerzity a bipolaritu postojů vůči Polákům.

Při pokusech o rekonstrukci stereotypu Poláka bylo odhaleno, jak je pro Čechy komplikované vymezit jasné rysy typického polského občana oproti jiným národnostem. Není to dáno tím, že by nebyl obraz takového člověka v povědomí dotazovaných, ale nebyl mu přiřazen žádný hlavní typický rys, jako ostatním národnostem. Polský heterostereotyp se tak blížil jakémusi zastřenému obrazu Slováků (Gracová, 1998). Poměrně velká část respondentů reagovala tak, že neví, co uvést a

neumí si typického Poláka v mysli vybavit. Jediným výrazným prvkem v odpovědích byla zbožnost, která na charakter člověka nemá takový dopad, aby se pod ní ukrýval typický obraz Poláka.

Výzkum Ostravské univerzity z roku 2002 prováděný na vysokoškolských studentech naznačil hned několik typických a několik netypických vlastností, které jsou přisuzovány typickému Poláku. Mezi nejpříznačnější vlastnosti řadili zmíněnou zbožnost (65%), dále s nadpoloviční většinou uváděli přátelskost (51%). Méně výrazné potom byly položky jako pohostinnost, podnikavost a nacionalismus, které vždy převyšovaly hodnotu 30%. Většina studentů dále uvedla veselost, smysl pro humor, vzdělanost či vysoké sebevědomí. Jedná se tedy o charakteristiky převážně pozitivní nebo neutrální s výjimkou nacionalismu, který nemusí být chápán negativně, ale spíše jako široký pojem a je tak pozitivně chápán jako vědomí národní identity. Také na podnikavost může být brán dvojitě zřetel. Může být vnímána jak s negativní konotací, tedy jako synonymum pro „kšeftaře“, tak může být podnikavost brána veskrze neutrálně, kdy jde spíše o vlastnost, která vzbuzuje u ostatních pozitivní reakce.

Mezi přívlastky, které jsou pro typického Poláka nejméně výstižné, uváděli studenti nejčastěji adjektiva jako agresivní, pedantský, zbabělý, bohatý či povýšený. Vyřadili tedy negativní vlastnosti z popisu obrazu Poláka a celý výzkum potvrdil vesměs pozitivní vnímání Poláků.

Výsledky naznačují, že polský heterostereotyp, který doznal jen mírných změn ve srovnání s předchozími lety, zahrnuje především pozitivní a neutrálně popisné komponenty, přičemž intenzita pozitivně nazíraných stereotypních vlastností narůstá. Podobnost Čechům je u Poláků brána jako dominující charakteristika.

Ti čeští vysokoškoláci, kteří uvádějí spíše negativní pohled na Poláky, spatřují příčiny především v současných problémech a v současných kontaktech, které především opírají o vlastní zkušenosti. Minulost je brána na zřetel jen málo a to pokud vůbec. Je ovšem otázkou, jestli je tomu opravdu tak, když většina studentů nedokáže svůj negativní postoj zdůvodnit.

5. Hypotéza kontaktu

Vliv kontaktů mezi členy jednotlivých skupin byl patrný již v prvních bližších výzkumech meziskupinových postojů. Psychologové ovšem nedošli k jednotnému vyložení výsledků pozorování a to dalo za vznik dvou teoriím o účinku meziskupinového kontaktu. První teorie, kterou vytvořili zastánci segregace, hovoří pouze o zesílení negativní postojů vůči odlišným sociálním skupinám. Vysvětlení této teorie spočívá v nepřátelském nastavení jedince, který vstupuje do přímého kontaktu. Takový jedinec hledá v kontaktu prvky, které posílí jeho podezřívavost a strach z odlišné kultury, pozitivní prvky kontaktu jsou automaticky přehlíženy a tak se jim nedostává šance, aby byly jedincem vůbec vnímány. Druhá teorie, které by se dala nazvat pozitivní teorií kontaktu, tvrdí, že zkušenosti z meziskupinového kontaktu přispívají k pochopení a vzájemnému sblížení skupin vstupujících do kontaktu. Naopak zesílení negativních postojů tato teorie vnímá ve skupinové izolaci, kdy nedochází k žádným přímým kontaktům a to je prostor pro nárůst předsudků tradovaných komunikací ve skupině.

S prvními empirickými výzkumy Allport (1974) pronesl, že rozbít stereotypy a pěstovat přátelské postoje, můžeme jedinečně tak, že dáme dohromady lidi bez ohledu na rasu nebo národnost. O hypotéze kontaktu se v moderní sociální psychologii vyjádřili autoři Hewstone a Stroebe (2006) jako o jedné z nejvlivnějších možností, jak omezit meziskupinové předsudky. Obecně hypotéza naznačuje, že kontakt mezi členy různých skupin za vhodných podmínek zmírňuje meziskupinové předsudky a vzájemnou hostilitu skupin.

Klíčem k pochopení významu tohoto přístupu ke změně postojů je přijetí stanoviska, že psychologickým efektem sociálního styku jsou reálné změny v poznání, poznávání a přemýšlení lidí zúčastněných v kontaktech (Výrost, 1989). Změny, které se uskuteční v přímé návaznosti na události v kontaktech, jsou výsledkem pouze několika přítomných faktorů. Každý kontakt tak nemusí být zcela úspěšný pro pozitivní změnu předsudku.

5.1 Základ hypotézy

Úplným základem tvoří platnost výroku, že kontakt mezi členy různých skupin snižuje za určitých podmínek meziskupinové předsudky a hostilitu. Z hlediska základních parametrů, které jsou zároveň předpokladem pro zachycení a studování hypotézy v konkrétní empirické rovině, je sociální styk spjatý s přítomností vzájemných vztahů, komunikace, interakční a percepčně-poznávací procesů. Charakterizuje ho psychická vzájemnost subjektů, jejich vzájemné působení (in Jurečková, 1986), a proto dochází k ovlivnění obou sociálních skupin, aniž by si toho byly vědomy.

Ověřování hypotézy kontaktu vedlo k závěru, že se předsudky zmírňují pouze tehdy, pokud jsou splněny dvě základní podmínky. A to, že:

- obě osoby nebo skupiny v kontaktu musí mít společný cíl
- a kontakt musí rovnocenný pro obě zúčastněné strany.

Účinnost přijetí pozitivních postojů se značně zvyšuje, jestliže jsou kontakty podporovány sociokulturním ovzduším, a jestliže jde o takové kontakty, které příslušníky obou skupin dovedou k tomu, že si uvědomí společné zájmy. Naopak veškeré kontakty, které nesplňují základní podmínky hypotézy kontaktu, vedou spíše k narůstání předsudků vůči odlišné sociální skupině.

Kontakt mezi skupinami sám o sobě bez spolupráce na společných cílech předsudky neomezí, a může jej dokonce naopak posílit. Výsledky meziskupinového kontaktu mohou také záviset na míře osobní, nebo naopak skupinové interakce účastníků z různých skupin (Brewer a Miller, 1984). „*Předsudek, pokud není pevně zakořeněn v povaze jedince, lze oslabit rovnocennými kontakty mezi většinou a menšinovou skupinou při sledování určitých cílů. Účinek se značně zvyšuje jestliže jsou takové kontakty stvrzeny institucionálně a jestliže jde o takové kontakty, které příslušníky obou skupin dovedou k tomu, že si uvědomí společné zájmy a společné lidství*“ (Allport, 2004, s. 303). Situační proměnné v kontaktech mohou nabývat různých hodnot především skrze jednotlivých jedinců. Pokud je negativním postoj jedincem bezpodmínečně přijímán a je pevně ukotven v jeho systému postojů, platí pravidlo, že mu takový postoj nedovolí těžit z vnější situace jakou zde zastupuje přímý kontakt.

Problematika této hypotézy tak spočívá v tom, že většina ze všech kontaktů mezi majoritní a minoritní skupinou nebo mezi jakýmkoli skupinami, u nichž minimálně

jedna strana vstupuje do kontaktu s předsudky, nesplňují buď jednu, nebo obě podmínky hypotézy kontaktu. To dále nevyhnutelně vede k opačnému efektu. I za předpokladu, že jsou tyto podmínky bezvýhradně splněny, výsledek, tedy samotné zmenšení negativních postojů a možná úprava stereotypu, má dopad pouze na jedince zastoupené v kontaktu a tak nepřenáší se dále do širší skupiny. To opět vnímají autoři Hewstone a Stroebe (2006), kteří přímo tvrdí, že slabinou zeslabování předsudků pomocí přímého kontaktu, je to, že žádnou změnu postoje vyvolanou kontaktem nelze přenést na ostatní členy daných skupin; dokud jsou účastníci vnímáni jako jedinci, pak je kognitivní spojitost k předchozím skupinám blokována (Hewstone a Stroebe, 2006).

Pokud dojde k setkání jedince s jedním náhodným zástupcem odlišné sociální skupiny, jedná se zcela o specifický druh kontaktu, díky tomu, že každý ze zástupců skupin do kontaktu vstupuje sám za sebe, jako jedinečná osobnost. Vytvářejí si tedy pohled na celou skupinu přes vlastnosti jediného zástupce, který se svými osobními charakteristikami může vymykat obecnému heterostereotypu. Pak tedy může docházet jak k pozitivním tak i negativním změnám postoje. Není výjimkou, že jedinec můžeme mít silné předsudky vůči celé skupině a zároveň mít v jednom jejím členu dobrého přítele, což také logicky platí i naopak. Pokud se jedná o první přímý kontakt mezi dvěma osamocenými jedinci, může být výsledek po skončení kontaktu generalizován na celou skupinu.

5.2 Druhy kontaktu

Znalost druhů kontaktů slouží k předpovědi, jak kontakt ovlivní postoje, za podmínky, že bychom museli prostudovat dopady každé z následujících proměnných, a to jak jejich samostatné působení, tak jejich působení v kombinaci s jinými (Allport, 1974). To je praxi zcela nemožné. Nelze uchopit situaci tak, aby byla vždy možnost pospat všechna specifika daného kontaktu. Je to natolik obsáhlá problematika a jako taková není zcela vyřešena a tak se současná psychologie spíše opírá o některá základní vodítka, které sepsal legendární Gordon Allport. Tyto vodítka pak pomáhají řešit tak složitý problém, který se díky jeho rozmanitosti nedá výzkumem postihnout.

„Abychom dokázali předpovědět, jak kontakt ovlivní postoje, museli bychom dokonale prostudovat dopady každé z následujících proměnných, a to jak jejich samostatné působení, tak jejich působení v kombinaci s jinými“ (Allport, 2004, s. 284).

Právě detailní uchopení každé proměnné je nemyslitelné. Samotné proměnné se rozdělují do několika obsáhlejších skupin, kterými jsou:

- kvantitativní aspekty kontaktů, kde se řadí mimo jiné také frekvence kontaktu
- společenské postavení jedinců přítomných s kontaktu
- společenské ovzduší, tedy atmosféra ve které ke kontaktu dochází
- osobnost jedinců
- a místo, ve kterém ke kontaktu dochází (Allport, 2004).

V naší práci jsme se především zaměřili na dvě základní vodítka, které představují nejčastější druhy kontaktu a nejlépe vystihující kvality kontaktu a jejich postihnutí není pro nás výzkum až tak problematické. Prvním z nich je to místo, kde ke kontaktu dochází a druhým pak frekvence s jakou ke kontaktu dochází.

Jak vyplývá, jsou jednotlivé kontakty kombinací několika proměnných a i když se zaměřujeme pouze na pokrytí jen některých z nich, přítomnost ostatních nemůžeme popřít.

5.2.1 Místa kontaktu

Pro přibližné určení o jaký druh vztahu se v kontaktu jedná, je vhodné znát podrobněji oblast, v níž ke kontaktu dochází. Místo kontaktu je orientační ukazatelem pro postavení jedinců, ve kterém do kontaktu vstupují. Základní seznam okruhů kontaktních míst, která mají dopad na změny postojů rozpracoval již Allport (2004), podle něhož se jedná o tyto oblasti:

1. Náhodná
2. Místo bydliště
3. Zaměstnání
4. Zábavní
5. Náboženská
6. Občanská a spolková
7. Politická
8. Přátelské meziskupinové aktivity

Závisí na samotných kontaktech v daných oblastech, ty jsou samozřejmě rozdílné. Existuje pokaždé několik variant kontaktů, které se mohou odehrávat v každé oblasti zvlášť. V zábavní oblasti, může rozhodovat přítomnost alkoholu a dobré nálady

s ní spojené. Přátelské meziskupinové aktivity jsou dost širokým pojmem na to, aby se do nich dal zařadit jak dobrý a opravdový kamarád, tak i známý, o kterém toho moc nevíme. I toto rozdělení tedy přesně nemůže vymezit daný vztah mezi skupinami, spíše pomáhá porozumět podmínkám, za kterých se kontakt odehrává.

Náhodný kontakt

Na základě větší frekvence setkávání určité minoritní skupiny může nastat situace, kdy se jeví, že s touto frekvencí roste i znalost této minority. To by byl ovšem milný závěr, protože kontakty mezi skupinami jsou pravděpodobně zcela povrchní. Tam, kde je běžnou záležitostí segregace jako jsou oblasti okolo hranic dochází pouze k náhodným kontaktům.

Důkazy, které byly zjištěny v Americe okolo roku 1942, jasně říkají, že kontakty tohoto typu předsudky nerozptýlí, ale spíš je posílí. Je to také do jisté míry dáno hustotou menšinové skupiny, a to tak, že čím více náhodných kontaktů, tím více potíží a s tím spojeným nárůstem předsudků.

Důvod, proč náhodné kontakty předsudky zvyšují, je to, jakým způsobem vnímáme náhodné setkání jako takové. Když potkáme příslušníka dané menšiny, v myslí se nám asociují představy, které máme se skupinou spojeny. Podle „zákona četnosti“ může teoreticky každý povrchní kontakt s příslušníkem cizí skupiny posílit naše negativní asociace (Allport, 2004), a tím zvyšovat citlivost na projevy těch známek chování, které potvrzují naše postoje stereotypy. A ty bývají hlavně u předsudků vůči minoritním skupinám negativní.

Kontakty v zaměstnání

Dnes existují důkazy, že rozdílné postavení v zaměstnání hraje důležitou roli při vytváření předsudků a jejich přetrvávání (Allport, 1979). B. MacKenzieová objevila výrazné rozdíly u vysokoškoláků, kteří pracovali ve válečném průmyslu za Druhé světové války v Americe. Ti vysokoškoláci, kteří pracovali s černochoy ve stejném nebo vyšším postavení, jim bylo příznivě nakloněno víc než 50% ze všech pracujících. A to v době, kdy společnost nebyla zdaleka tak tolerantní jako dnes. Na postavení a relaci nadřazený podřízený u zmírňování předsudků v pracovním kontaktu, tedy velmi záleží.

Kontakty v místě bydliště

K takovým druhům kontaktů dochází v každém větším městě v ČR. Snižují tedy kontakty v místě bydliště předsudky nebo je naopak posilují? Výzkumy na toto téma zjistily, že majoritní většina se takové situace obává. Avšak nakonec výsledky ukázaly, že se předsudky posilují jen tehdy, když minoritní menšina bydlí v ghettu. Tedy nedochází k přímému a častému kontaktu mezi oběma skupinami. Předsudky se zmenšují v případech, kdy se z nich stávají sousedé, obyvatelé jedné budovy. Udržení hranic mezi skupinami, má vždy za následek zvyšování napětí a posílení předsudků (Allport, 1979).

5.2.1 Frekvence kontaktu

Patří mezi kvalitativní aspekty kontaktů, který popisuje časový interval kontaktů mezi osobami jako příslušníky majoritní skupiny a mezi příslušníky minoritní skupiny. I když jsou lidé v častém kontaktu, mohou to být například sousedé z jedné ulice, neznamena to vždy to, že se potkávají a už vůbec to nenaznačuje, jestli se jejich kontakt rozvíjí, jestli se sebou vedou rozhovory nebo jiné osobnější. Frekvence je tedy obrazem vnímaného kontaktu obou skupin, kdy dochází k reflektování příslušníků jiných etnických skupin bez jejich vzájemného bližšího poznávání.

Pouhé povšimnutí přítomnosti odlišné sociální skupiny je pro jedince natolik důležitá informace, že může v jedinci vyvolat změnu postoje negativním směrem. Evidence příslušníka cizí menšiny v prostředí, které jedinec považuje za sobě velmi blízké, a i přestože tento kontakt může spadat do kategorie náhodných a frekvence může být minimální, z velké části přináší alespoň přehodnocení jedincova postoje.

Již při jednom jediném setkání dvou cizích skupin či jedinců se mohou vytvořit i zcela zásadní postoje vůči druhému objektu. Frekvence pak může sloužit jako nástroj pro snížení negativních postojů a nebo naopak ke jejich zvýšení bez ohledu na to, jak často se jedinci potkávají. V souladu se zmíněnými teoriemi by však měla frekvence kontaktu alespoň částečně udávat směr postojů a to tak, že s jejím nárůstem by se měly vytvořené postoje měnit na pozitivnější a při jen ojedinělé frekvenci kontaktu by se negativní postoje měly spíše utvrzovat.

EMPIRICKÁ ČÁST

6. Cíl výzkumu

Předmětem empirického výzkumu se staly současné postoje Čechů vůči Polákům v blízkosti česko-polských hranic především na severní Moravě a také proměny heterostereotypu Poláků související s polaritou a intenzitou postojů měřených postojů.

Výzkum postojů je rozdělen do více hypotéz na základě věku respondentů, místa jejich trvalého bydliště, pohlaví a druhu kontaktu. Takto bližší přiblížení postojů by mělo přinést objasnění aktuálních trendů postojů v oblasti česko-polských hranic mezi současnou generací středoškolských a vysokoškolských studentů. Přepokládáme že existují rozdíly v postojích spojené právě s několika faktory, na které se soustředíme.

Pomocí detailnějšího pohledu na vývoj nynějších postojů mladých Čechů vůči Polákům se snažíme v diplomové práci obsáhnout, do jaké míry zde hrají roli kontakty, ke kterým dochází v pohraničním území. Blízkost samostatných hranic a povědomí o přítomnosti polské menšiny na území Těšínska, Karvinska a Ostravska je jedním základních faktorů udávajících negativní směr postojů právě v těchto oblastech. Nové kontakty vytvořené moderní dobou jsou rozdílné od kontaktů jiných generací a právě proto předpokládáme i přítomnost rozdílných postojů. Také druhy kontaktu, tedy především místa a s nimi spojené situace, hrají v budování postojů velmi důležitou roli. Proto se v metodě sběru dat snažíme podrobně popsat důležité místa a tím porovnat postoje skupin utvořených po jejich rozdělení do příslušných míst. Tímto krokem chceme dosáhnout popisu typů kontaktů, které vedou k negativnějším postojům vůči Polákům.

S různou intenzitou postojů se mění heterostereotyp a tak různé skupiny by tedy měly mít odlišné názory na vlastnosti Poláků. Ve druhé části dotazníku se zaměřujeme právě na změny, kterou takto vznikají. Odlišnost v názoru na Poláky v různých místech republiky na základě postojů by měla přinést lepší pohled na současnou generaci a popsat zpětně jejich přístup ke kontaktům. S čím do kontaktu vstupují a existence nebo neexistence negativního přednastavení vnímání polské menšiny, která vede ke zvyšování intenzity postojů k negativnímu pólu.

7. Soubor

Výzkumný soubor respondentů zcela vytvořili studenti středních a vysokých škol. Výběr studentů jako respondentů dotazníku odpovídá teoretickému vymezení zkoumaných postojů a stereotypů, ke kterým především přistupujeme jako ke generačním záležitostem. Nová generace do věku přibližně dvaceti pěti let je nejvíce zastoupena právě v řadách studentů středních a vysokých škol. Tito studenti také díky jejich snadné dostupnosti pak tvoří celý výzkumný soubor.

Dotazníky byly sesbírány v blízkosti česko-polských hranic na severní Moravě a Slezsku, především v Ostravě a v Karvině. Kontrolní soubor respondentů byl následně sesbírán v Olomouci, tedy městě vzdáleném přes padesát kilometrů od hranic České republiky s Polskem.

Mezi středoškoláky jsou zařazeni mladí lidé, kteří věkem spadají do čtyřletých středoškolských oborů, tedy od ukončení základní devítileté docházky až po vstup na vysokou školu. Zastoupení jednotlivých typů středních škol mělo odpovídat rozdělení populace. Zastoupena byla gymnázia, střední odborné školy, obchodní akademie a střední odborné učiliště.

Vysoké školy měly také svým rozložením postihnout, co největší část populace mladých lidí. V souboru tak byli zastoupeni jak studenti technických směrů, tak i studenti filozofického a pedagogického zaměření. Jednalo se o studenty Univerzity Palackého v Ostravě, Vysoké školy Báňské a Ostravské univerzity.

Celkový soubor obsahoval 563 respondentů s věkem od 16 do 28 let, průměrný věk respondentů dosáhl 20,25, zastoupení žen v něm činilo 52,3 % s počtem 294 žen. Průměrný věk mužů zastoupených v souboru byl 23,04 let a průměrný věk žen v celém souboru byl 20,03 let.

7.1 Rozložení skupin u zkoumaného souboru

Pro ověření všech stanovených hypotéz bylo zapotřebí hned několika jednotlivých skupin rozdělených podle předem stanovených kritérií.

Jedním z hlavních kritérií byla vzdálenost trvalého bydliště respondentů od česko-polských hranic. Tímto rozdělením vznikly tři soubory respondentů s označením zóna 1, zóna 2 a zóna 3. První zóna znamená, že jedinec žije v ohniskovém prostoru v blízkosti hranic nejdále do 10 km a postoje v této zóně by měly zastupovat

nejvyhrocenější postoje ze všech skupin bez ohledu na věk či pohlaví respondentů. Frekvence kontaktů v této skupině je častá a koná se především logicky v místě bydliště. V zóně dvě, tedy od 10 km a po 50 km od hranic mezi Českou republikou a Polskem, tvoří většinu respondentů obyvatelé města Ostravy. Kontakty v tomto souboru jsou především díky zábavě, za kterou přijíždějí Poláci na území severní Moravy. Tyto kontakty jsou svou frekvencí velmi rozmanité, od čistě náhodných a ojedinělých kontaktů až po časté kontakty v podstatě skoro každý týden.

Zóna 3 představuje kontrolní skupinu, kde pro udržení správných vlastností bylo nutné, aby její členové pokud možno neměli buď žádné kontakty anebo jejich kontakty s Poláky byly jen velmi ojedinělé. Geografické rozložení trvalého bydliště v této skupině bylo nad 50 km od česko-polských hranic a tak zaručovalo odpovídající postoje a obraz Poláků. Kontakt ve skupině zóny 3 by měl kopírovat kontakt Čechů s Poláky v podstatě po celé České republice a tím reprezentovat všeobecné postoje a heterostereotyp Poláka v myslích Čechů.

Podrobnější dělení skupin probíhalo v zónách 1 a 2 díky předpokladu rozdílných postojů v závislosti na nově vznikající kontakty, které právě tyto zóny vytvářejí. Rozdíly mezi postoji by se tak měly objevit mezi muži a ženami a klasicky mezi středoškoláky a vysokoškoláky v těchto rozdělených skupinách.

Další důležitým kritériem byla frekvence, ke které ke kontaktům dochází. Tak rozdělovala soubor respondentů ze zón 1 a 2 na dvě další větší skupiny. V první skupině se jedná o frekvenci kontaktu označenou v dotazníku jako „každý týden několikrát“ a „několikrát za měsíc“, která by měla představovat pozitivnější postoje a tím se odlišit od druhé skupiny. Tu tvoří frekvence kontaktu popsaná v dotazníku slovy „několikrát za rok“ a „nevím, že bych potkával“.

Místa kontaktu, která určují druh kontaktu, byla rozděleny do dvou skupin, i přes to, že měl respondent na výběr z více možností. Jedná se o kontakt v místě zábavy představující první skupinu, která v sobě zahrnuje především Stodolní ulici v Ostravě a nákupy v obchodních střediscích také v Ostravě. Právě v těchto lokalitách by mělo docházet k častému kontaktu mezi Čechy a Poláky. Druhá skupina je zastoupena jako náhodný kontakt, kdy respondent nepotkává polskou menšinu na zemi České republiky pravidelně na stejném místě, anebo si nedokáže přesně spojit kontakt s Poláky s určitým místem. I u těchto skupin jsme předpokládali přiblížení postojů k negativnímu pólu a právě proto byly vybrány jako zástupci místa kontaktu.

7.2 Přerozdělování respondentů

Při rozdělování respondentů do uvedených skupin na základě jejich odpovědí v dotazníku jsme přearazovali také celé dotazníky ze zón 1 a 2 do zóny 3 a naopak. Tímto krokem jsme tak udržovali kontrolní soubor respondentů jen s faktory, kterými měl být reprezentován. Tyto faktory byly zastoupeny:

- místem trvalého bydliště
- a frekvencí kontaktu.

Místo trvalého bydliště kontrolního vzorku bylo vzdáleno dále než 50 km od česko-polských hranic. Pokud existoval respondent, který vyplňoval dotazník v Olomouci, kde studoval a zároveň měl trvalé bydliště v zóně 1 nebo v zóně 2, byl přearazen z kontrolního souboru do souboru s předpokládaným zvýšením negativních postojů vůči Polákům. Stejný princip fungoval i opačným směrem v případě respondentů studujících na Ostravské univerzitě nebo Vysoké škole Báňské, jejichž trvalé bydliště bylo v zóně 3 za předpokladu nízké frekvence kontaktu.

Právě frekvence kontaktů respondentů s Poláky jako druhý faktor přerozdělování dále detailněji přearazovala respondenty ze zóny 3. Pokud měl student nějaké ostravské vysoké školy s trvalým bydlištěm v zóně 3 častý kontakt s Poláky právě na území severní Moravy, nebyl ponechán v kontrolním souboru a byl veden v souboru ze zón 1 a 2. Toto pojetí naplňovalo teoretický rámec práce, kdy předpokládáme, že se postoje a stereotypy předávají mezi generacemi a právě tito studenti přijímají názor majoritní skupiny v daném území.

Ideálním kandidátem kontrolního souboru reprezentujícího zónou 3 byl tak respondent s trvalým bydlištěm vzdáleným přes 50 km od hranic a frekvencí kontaktu v dotazníku uvedených jako „nevím, že bych potkával“ a „několikrát za rok“.

8. Sběr dat

Dotazníky byly respondentům předloženy v papírové podobě a byly vždy administrovány na začátku výuky. Autor zachovával stejný scénář předložení dotazníku a snažil se používat totožné vysvětlování jako v minulých případech administrace, pokud mu to situace umožňovala. V první části představil sám sebe a výzkum, který zastupuje a uvedl, že účast v něm je zcela dobrovolná. Vysvětlil důležitost pravdivých odpovědí, upozornil na samostatnou práci a anonymní zpracovávání dat. Podrobně se autor také zastavil u jednotlivých škál dotazníku, aby předešel případným chybným vyplněním a v konečné fázi před samotným vyplňováním dotazníku respondenty se ujistil, že instrukce k řádnému vyplnění pochopili všichni přítomní.

Ve většině případů, kromě gymnázia v Olomouci, byl autor přítomen ve třídách, aby tak mohl odpovídat na dotazy ohledně dotazníku nebo vzniklé situace spojené s opravami či chybami. Autor tak také podporoval samostatnou práci respondentů a ujišťoval se, zda odpovědi neberou na lehkou váhu. Čas vyplňování využil k vysvětlení dotazníku a výzkumu vyučujícím učitelům, kteří se často zajímali o širší souvislosti práce, pokud byli přítomni. Po sesbírání dotazníku nechal autor prostor na případné dotazy, které byly velmi ojedinělé. Nejčastější dotaz se týkal tématu výzkumu, tedy proč se nezaměřuje práce na polskou menšinu. Celý proces netrval déle než 20 minut bez ohledu na to, jak byla třída naplněná.

Sběr dat na středních školách probíhal v dopoledních hodinách po předchozím dohodnutí termínu a času návštěvy. Jen u gymnázia v Olomouci nebyl dohodnut na pevném termínu a nemohl být přítomen při vyplňování dotazníku. Instruoval tak vyučující o administraci a průběhu vyplňování zanechaných dotazníků. Vyplněné dotazníky si vyzvedl po skončení výuky. Rozdíl mezi přítomností a nepřítomností autora na tomto gymnáziu se projevil v centrální tendenci odpovědí na škálách heterostereotypu. Průměr odpovědí byl ze všech souborů nejbližší hodnotě 4, na což byl autor upozorňován učiteli, kteří prováděli průzkum ve svých třídách, při předávání vyplněných dotazníků. Žáci si nedokázali představit typického Poláka.

Na vysokých školách probíhal sběr dat podle počtu přítomných studentů na hodinách v největších posluchárnách. Podle rozvrhu v těchto posluchárnách byli vytipováni vyučující a s těmi se následně autor dohodl na provedení výzkumu na začátku výuky. Tato metoda byla velmi efektivní a nesetkala se s žádnými komplikacemi.

9. Metoda

Jako nástroj po zkoumání postojů vůči Polákům a jejich heterostereotypu z pohledu obyvatel České republiky jsme vytvořili dotazník, skládající se z několika částí, které mají postihnout právě zmíněné oblasti. Jako většina dotazníků obsahuje také formální část, která určuje věk a pohlaví jedince a jeho příslušnost na střední či vysokou školu. Zbylé části tak sestrojeného dotazníku slouží již ke konkrétnějšímu rozdělení a uchopení respondentů v souladu s teoretickými východisky práce. Dotazník byl pro všechny respondenty totožný, včetně jeho grafické úpravy.

Pro postihnutí postojů jsme vycházeli z klasické Bogardovy škály, upravené na základě výsledků z autorovy postupové práce, která zahrnovala pilotní výzkum postojů se stejnou problematikou. Heterostereotyp měla přiblížit bipolární škála s vybranými adjektivy používaných ve výzkumech prováděných v Polsku. V obou těchto případech se pro respondenty jedná o nucený výběr odpovědí, nemají tedy možnost odpovědět, že odpověď neznají či se ji chtějí vyhnout.

9.1 Bogardova škála sociální distance

Bogardova škála sociální distance je již řadí mezi klasické nástroje pro měření postojů k etnickým nebo jinak diferencovaným skupinám. Emory S. Bogardus zkonstruoval škálu sociální distance v rámci projektu Pacific Coast Race Relation Survey a v roce 1925 publikoval první studii s touto metodou na měření postojů proti minoritním menšinám. I přes značnou dobu od prvního použití této škály, je její používání stále populární a její výsledky jsou stálým přínosem.

Tato známá technika se v původním znění respondentů ptá, jak dalece by přijali příslušníky různých etnických a národnostních skupin (Allport, 2004):

1. do blízkého příbuzenstva na základě sňatku
2. do mého klubu jako osobní kamarády
3. jako sousedy v ulici, kde bydlím
4. do zaměstnání, kde pracuji
5. jako občany mé vlasti
6. pouze jako návštěvníka mé vlasti
7. do své vlasti bych je nepustil.

Vybrané položky, tak odrážely průměrné hodnocení 1 až 7, které bylo určeno v jeho první tvorbě škály, kdy bylo vytrženo 60 různých tvrzení o sociálních skupinách. To umožňovalo fungování škály tak, že testované osoby označovali vždy jen tu položku, která vyjadřovala nejmenší přijatelnou sociální disonanci vůči příslušníkům dané skupiny. Dotazovaní tak neodpovídali na všechny položky škály. Tento postup vycházel z předpokladu, že položky škály jsou ordinálně seřazeny od první, identifikující nejmenší míru sociální distance, až k poslední položce, zachycující opačný extrém (Ryšavý, 2003). Škálu Bogardus zkonstruoval tak, aby byly položky mezi extrémy rozloženy co možná nejrovnoměrněji (Ryšavý, 2003).

V historii výzkumů sociálních postojů byla škála mnohdy modernizována a modifikována díky její velké oblibě. I dnes platí, že je to jeden z nejčastěji používaných nástrojů pro zkoumání sociální distance u studentů univerzit. Jedním z důvodů pro přetváření škály bylo kulturní prostředí, ve kterém škála vznikala okolo let 1920. V odlišných kulturách nabírají pojmy jako soused nebo spolupracovník zcela jiný význam a proto musí být škála tak nezbytně často upravována. Některé položky jsou tak vyřazeny a nahrazovány nebo je naopak škála rozšiřována o položky zcela nové, vznikající v aktuální společnosti.

V našem výzkumu jsme tedy upravili původní Bogardovu škálu tak, že jsme odebrali položku s nejmenší mírou sociální distance tj. položku „do mé vlasti bych ho nepustil“. V současné době, kdy je cestování běžným jevem, by odpovědi spojené s touto položkou neměly žádnou vypovídající hodnotu. Dále jsme obrátili pořadí jednotlivých položek tak, že studenti postupovali od nejjobecnější položky návštěvník ČR až po nejintimnější položku životní partner. Toto mělo za úkol vytvořit padající profil hodnocení položek od položek s největší číselnou hodnotou až po položky s nejmenší číselnou hodnotou. Na základě pilotního výzkumu z roku 2009 v autorově postupové práci jsme také změnili pořadí některých položek tak, aby přesněji zapadaly do padajícího profilu škály. Jedná se především o položku občan ČR, která se svým hodnocením dostala do intimnější oblasti respondentů. Také položka kamarád v dnešní době nabírá nových rozměrů a tak ztrácí na své intimitě, která byla v minulosti s přátelstvím více spojována.

Výsledná podoba škály používané v dotazníku seřazené od nejméně intimních oblastí až po ty nejintimnější oblasti byla následující:

1. návštěvník ČR
2. přítel
3. spolupracovník v zaměstnání
4. soused
5. občan ČR
6. a životní partner.

Respondenti odpovídali u každé položky jednou hodnotou na škále v rozsahu od 1 do 7. Takto přesnější odpovědi pomocí sémantického diferenciálu u každé ze šesti položek, dodává možnost kvalitnějšího zkoumání odpovědí a jejich detailního porovnávání mezi sebou. Užší vymezení postoje vůči Polákům přináší lepší možnosti na jejich porovnávání v kombinaci s druhem a frekvencí kontaktu, ke kterému u každého jedince dochází, jejich místem bydliště, jak je vyměřeno v hypotézách. Také se tak objevuje možnost podrobněji zjistit platnost pořadí položek dle Bogarda i v dnešní době, která se tak výrazně liší od zavedení této škály.

9.2 Metoda sumovaných odhadů neboli Likertova škála

V roce 1932 navrhl Likert postup ke konstrukci postojového testu, který nevyžaduje žádné předchozí škálování výroků (Papica, 1974). Je to metoda, která „slouží ke zkoumání postojů osob k dané otázce“ (Reiterová, 2003, s. 93). Jako výchozí materiál slouží prostý výrok o daném postojovém objektu. „Tyto výroky jsou pak předkládány subjektu s požadavkem, aby každý výrok hodnotili připojenou pětistupňovou škálou, která vyjadřuje stupeň souhlasu nebo odmítnutí obsahu výroku“ (Papica, 1974, s. 95). Výrok v námi sestrojeném dotazníku byl vytvořen pomocí složek Bogardovy škály a právě pomocí Likertova jsme dosáhli tak jemného rozlišení. I pro to jsme zvolili sedmipoložkovou metodu sumovaných odhadů.

Kategorie, které jsou respondentu nabídnuty, tak byly charakterizovány hodnotami: 1 – rozhodně souhlasím, 2 – souhlasím, 3 – spíše souhlasím, 4 – neutrální postoj, 5 – spíše nesouhlasím, 6 – nesouhlasím a 7 - rozhodně nesouhlasím. Silný souhlas zastoupený číslem 1 indikuje nepříznivější postoj a při uvedené kvalifikaci také nejnižší skóre. Nejsilnější nesouhlas tak indikuje nejnepříznivější postoj, je tak daný na stupnici číslem 7. Přijímá pak nejvyšší skóre a ostatní kategorie jsou skórovány mezi

těmito krajními hodnotami. Skóre subjektu tedy může nabývat hodnot od 1 do 7 u každé položky, vyšší skóre v jednotlivých odpovědích zřetelně napovídá o negativnějších postojích vůči objektu zastoupenými jednotlivými výroky o Polácích.

Sumování hodnot je možné tehdy, jestliže se jedná o homogenní položky, které zahrnují stejný obecný postojový faktor, v našem případě se jedná o vztah k dané odlišné skupině. Dále je také nutné, aby při jednotlivých výrociích účinkovaly specifické faktory, které určují společně s obecným faktorem individuální odpověď. Individuální rozdíly jsou dány upřesněním vztahu k vybraným pojmům. Zkoumáme tedy obecně postoje Čechů vůči Polákům skrz jednotlivé položky, ale zároveň rozlišujeme tyto vztahy s narůstající intimitou k osobě respondenta právě díky těmto položkám. Postihnout celkový postoj se dá díky vhodné metodě analýzy dat, která pracuje stejně jako my s každou jednotlivou položkou zvlášť, ale výsledky vyhodnocuje jako jeden postoj.

9.3 Stereotyp podle Bartmiňského

Pro zjišťování heterostereotypu Poláků jsme pro dotazník vybrali metodu sumových odhadů na sedmipoložkové bipolární škále. Likertova škála se od předchozí škály použité pro měření postojů liší v tom, že oba její konce jsou vyjádřeny opačnými adjektivy a tím je určen pozitivní a negativní konec škály. V případě sedmi položkové škály vyjadřuje prostřední číslo 4 neutrální postoj. Čísla, která se blíží koncům, vyjadřují mírné přiklonění k jednomu či druhému adjektivu. Pak tedy vznikají dvě opačné malé stupnice, které se dají vyjádřit stejně jako u předchozí škály slovy spíše souhlasím, souhlasím, anebo rozhodně souhlasím s uvedeným adjektivem, ke kterému se stupnice přiklání.

Každé vyjádření respondenta k jednotlivým vlastnostem se tedy promítá buď jako pozitivní vnímání definované skupiny nebo jako její negativní vnímání. Podobně jako u postoje tak přes jednotlivé výroky získáváme celkový obraz Čechů na Poláky. Adjektiva uvedená v dotazníku nám také umožňují prozkoumat, zda vnímáme určitou vlastnost více intenzivněji než jiné vlastnosti nebo zda máme s určenou skupinu spojenou přímo jednu typickou vlastnost. Tato vlastnost může být jak pozitivní tak negativní, proto celkový pohled na Poláky se může skládat z vlastností s obou konců stupnic.

Adjektiva, které byly použity v dotazníku, byla vybrána podle polského lingvisty J. Bartmińského (1995), který zkoumal polský autostereotyp. Ve výzkumech používal Bartmińský 25 adjektiv, kterými popisoval Poláky v různých intenzitách. Tyto adjektiva převzala Ostravská univerzita, která z nich nechala respondenty vybírat typické vlastnosti pro dané národy ve výzkumech stereotypů národů v Evropě.

Seznam Bartmińského adjektiv vypadá následně.

1. přátelský	6. pracovitý	11. pedantský	16. alkoholismus	21. zbabělý
2. pohostinský	7. chytrý	12. horkokrevný	17. povýšenecký	22. zbožný
3. veselý	8. slušný	13. chladný	18. bohatý	23. šetrný
4. smysl pro humor	9. rozvážný	14. podnikavý	19. tolerantní	24. skromný
5. vzdělaný	10. závistivý	15. nacionalismus	20. agresivní	25. sebevědomý

Pro výzkum jsme vybrali metodu nuceného výběru z bipolární škály, proto jsme adjektiva první rozřadily do dvojic, kde každé slovo vyjadřuje opak toho druhého. A následně z těchto dvojic byly vybrány ty adjektiva, která postihují co nejvíce aktuální dění na území v okolí česko-polských hranic a utvářejí obraz určené skupiny, podle něhož se dá určit, zda jde o obraz pozitivní či negativní. Proto jsme vynechali neutrální adjektiva a také adjektiva, které by nebyly přínosem pro tento výzkum.

Jak již bylo zmíněno, původně tyto adjektiva sloužily jako popis autostereotypu Poláků, proto bylo možné doplnit opačné adjektivum, pokud v tabulce nebylo uvedeno. Výsledky výzkumu autostereotypu sloužily jakou teoretické východisko pro jejich platnost. Výsledná podoba dotazníku se skládá z 9 bipolárních škál, které v sobě obsahují 13 z původních 25 adjektiv.

Dvojice výsledných opačných adjektiv, která byla uvedena v dotazníku, vypadají následovně:

1. pracovitý / líný	4. přátelský / chladný	7. rozvážný / horkokrevný
2. skromný / povýšený	5. tolerantní / agresivní	8. slušný / nevychovaný
3. abstinents / alkoholik	6. veselý / smutný	9. vzdělaný / nevzdělaný

Tato část dotazníku zaměřená na heterostereotyp typického Poláka, jak bylo nad dvojicemi adjektiv uvedeno, tak díky tomuto rozdělení měla postihnout celkový obraz. Je možná překvapením, že v dotazníku není uvedena zbožnost, ale právě pro všeobecné povědomí o Polsku a náboženství byla tato položka vyřazena jako nevypovídající hodnota.

V samotném dotazníku byly pak dvojice seřazeny tak, aby se střídaly konce škál. Tedy první slovo v první škále určovalo pozitivní vlastnost a dále první slovo

v druhé škále určovalo naopak negativní vlastnost. Tento krok měl udržet pozornost respondentů a donutit je více se rozmýšlet nad svou odpovědí.

9.4 Dotazník

Dotazníková metoda má mnoho výhod, které se uplatňují zejména tam, kde se lidé dávají poznat, co se v nich ukrývá. „*Vyplnění dotazníku předpokládá ochotu respondenta spolupracovat a určité minimum schopností pro přiměřenou odpověď.*“ (Papica, 1974, s. 60). Dotazníky měřící postoje jsou zásadně anonymní, protože se při udání totožnosti respondenta zvětšuje pravděpodobnost, že jeho odpovědi tak nebudou odpovídat skutečnosti. Hodnotící osoby by zápolili s tendencí prezentovat se v co nejlepším světle, která výsledky zkresluje (Říčan, 1977). Proto i náš dotazník zahrnoval pouze pohlaví, věk, místo trvalého bydliště a typ školy, které respondent navštěvuje jako veškeré informace o respondentovi.

Dotazník pro výzkum byl celkově sestaven pomocí Bogardovy škály sociální distance s rozšířením o sedmistupňovou Likertovu škálu pro zaručení podrobnějšího měření postojů díky jednotlivým faktorům každého objektu, který v dotazníku zůstal i po upravení původní Bogardovy škály. A dále pomocí Bartmiňského adjektiv, které vtiskly výslednou podobu oblasti dotazníku pro zmapování heterostereotypu Poláků. Nesmíme opomenout také oblast, která rozděluje respondenty do skupin podle velikosti frekvence kontaktu s Poláky a místem kontaktu, kde se Češi s Poláky setkávají.

Celkový čas na kvalitní vyplnění dotazníku nepřesahoval více než 20 minut. Svým rozsahem tak patřil malým dotazníkům, což byl náš plán. V oblasti podobných výzkumů stereotypů, která byly prováděny Ostravskou univerzitou v minulých 15 letech, bylo poukázáno na to, že odpovědi při větším počtu otázek svádí respondenty k odfláknutí odpovědí a tím k zhoršení vypovídající hodnoty odpovědí.

Proto jsme se v dotazníku zaměřili především na rychlé informace, které vedou k více hypotézám a tak místo riskování nekvalitních odpovědí podrobněji prozkoumáme souvislosti mezi postoji a informacemi o respondentech.

Úplná podoba dotazníku je přiložena v příloze.

10. Stanovení hypotéz a výzkumných otázek

Při stanovení hypotéz jsme vycházeli z pilotního výzkumu, kde byly hypotézy sestaveny na základě frekvence kontaktů a místa kontaktů mezi Čechy a Poláky. V této práci jsme se rozhodli ještě o detailnější popis postojů, a proto jsme výzkum rozšířili o věk, pohlaví a místo trvalého bydliště. Na základě vybraných informací jsme tak stanovili následující hypotézy opírajícími se především o Allportovu hypotézu kontaktu:

- **H₁:** Soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů ze zóny tři.
- **H₂:** Soubor respondentů ze středních škol ze zóny jedna a ze zóny dva vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů z vysokých škol ze zóny jedna a ze zóny dva.
- **H₃:** Mužský soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než ženský soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva.
- **H₄:** Soubor respondentů ze zóny jedna vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů ze zóny dva.
- **H₅:** Soubor respondentů s frekvencí kontaktu několikrát za týden a několikrát za měsíc ze zóny jedna a ze zóny dva vykazuje statisticky signifikantně pozitivnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů s frekvencí kontaktu několikrát za rok a frekvencí v kategorii „nevím, že bych potkával“ ze zóny jedna a ze zóny dva.
- **H₆:** Soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva s místem kontaktu na zábavě vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva.
- **H₇:** Soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva s náhodným kontaktem vykazuje statisticky signifikantně negativnější postoje vůči Polákům než soubor respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva.

Při stanovení výzkumných otázek, které měly postihnout především heterostereotyp Poláků, jsme vycházeli už jen ze dvou informací poskytnutými respondenty v dotazníku. Jedná se o místo trvalého bydliště respondentů a jejich věk. Z jedné výzkumných otázek jsme se také chtěli zaměřit na platnost Bagardovy škály u současné generace. Výzkumné otázky byly pak stanoveny takto:

- **Výzkumná otázka č. 1:** Vykazuje heterostereotyp souboru respondentů ze zóny jedna a ze zóny dva negativnější vlastnosti Poláků než heterostereotyp souboru respondentů ze zóny tři?
- **Výzkumná otázka č. 2:** Vykazuje heterostereotyp souboru respondentů z vysokých škol ze zóny jedna a ze zóny dvě vykazuje negativnější vlastnosti Poláků než heterostereotyp souboru respondentů ze středních škol ze zóny jedna a ze zóny dvě?

11. Zhodnocení platnosti hypotéz

11.1 Metoda zhodnocení hypotéz

Pro statistické zhodnocení hypotéz jsme vybrali neparametrickou metodu, Studentův t-test pro porovnání dvou nezávislých souborů. Tento test používáme právě „v případě, že známe aritmetické průměry, směrodatné odchylky a rozsahy sledovaných souborů. Zjišťuje se, zda existuje signifikantní rozdíl mezi dvěma výběrovými soubory v jejich parametrech.“ (Reiterová, 2008, s. 52).

Při použití Studentova dvouvýběrového t-testu je nutné nejprve zjistit, zda se rovnají či nerovnají rozptyly skupin. K tomuto zjištění se používá Dvouvýběrový F-test pro rozptyl. F-test obecně se používá pro porovnání u výběrů dosažených hodnot dvou skupin. Pomocí výsledků z F-testu, přesněji jeho hodnot rozptylů, je možné určit jaký Studentův t-test je nejvhodnější použít. Pro všechny námi stanovené hypotézy výsledky F-testu prokázaly rovnost rozptylů a tak se statistickou metodou zpracování dat stal Studentův t-test s rovností rozptylů.

Samotný t-test pro dva výběry slouží jako nástroj k testování středních hodnot souborů v každém výběru. Pracuje na principu, že výběrový průměr z normálního rozdělení, od kterého se odčítá střední hodnota rozdělení, se vydělí výběrovou směrodatnou odchylkou a má T rozdělení. Uvedené normální rozdělení nemusí být za každou cenu dodrženo díky tomu, že T-test pracuje s průměry obou výběrů, a při rozsahu výběru v řádech desítek respondentů mají přibližně normální rozdělení.

Určuje tak staticky významné rozdíly mezi skupinami s rovností rozptylů z více hodnot. Proto je tato metoda vhodná pro porovnávání celkového postoje vůči Polákům na základě znalostí rozdílných tvrzení ve více položkách, které obsahoval dotazník výzkumu.

11.2 Výsledky hypotéz a výzkumných otázek

Tabulky, ve kterých jsou zobrazeny výsledky jednotlivých hypotéz, jsou sestaveny na základě výpočtu metodou vyhodnocení hypotéz uvedené v předchozí kapitole a jsou kratším a přehlednějším řešením výsledné tabulky. Konkrétní výpočty včetně hodnot jednotlivých položek z Bogardovy škály u zkoumaných souborů jsou připojeny v příloze.

V hypotéze č. 1 je zahrnuta hlavní hypotéza, tedy zda existují negativnější postoje vůči Polákům v územní oblasti severní Moravy ve srovnání s kontrolním vzorkem z územní oblasti mimo severní Moravu. Celkový vzorek respondentů v porovnávaných souborech obsahoval 568 osob, jejich průměrný věk byl 20,25 let a v souboru bylo zastoupeno 52,3% žen. Výsledky hypotézy č. 1 jsou zobrazeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1

Hypotéza č. 1

	<i>Zóna 1 a 2</i>	<i>Zóna 3</i>
Počet respondentů	398	165
Stř. hodnota	4,45167	5,21500
t stat	-1,61302	
P(T<=t) (2)	0,13781	

Z výsledků dvouvýběrového t-testu s rovností rozptylů vyplývá, že není signifikantní rozdíl mezi souborem zón 1 a 2 a souborem ze zóny 3. Hypotézu č. zamítáme.

V hypotéze č. 2 jsme se zaměřili blíže na rozdíly v souboru respondentů ze zóny 1 a zóny 2. Zkoumali jsme rozdíl mezi středoškoláky jako představiteli mladší části současné generace a vysokoškoláky jako starší části souboru. Případné negativní rozdíl by naznačoval trend vývoje vytváření negativních postojů vůči Polákům na severní Moravě. Soubor zahrnoval 398 respondentů s průměrným věkem 20,36 let a zastoupení žen tvořilo 47% z celého souboru.

Tabulka č. 2 zobrazuje výsledky mezi soubory.

Tabulka č. 2

Hypotéza č. 2

	<i>Středoškoláci</i>	<i>Vysokoškoláci</i>
Počet respondentů	230	168
Stř. hodnota	4,25000	4,68167
t stat	-0,91927	
P(T<=t) (2)	0,37960	

Z výsledků vyplývá, že mezi souborem středoškoláků a souborem vysokoškoláků ze zón 1 a 2 není signifikantní rozdíl, proto hypotézu č. 2 zamítáme.

Další hypotéza, tedy hypotéza č. 3 se zaměřovala na rozdíly v postojích vůči Polákům mezi muži a ženami ze souboru respondentů ze zóny 1 a 2. Zde jsme předpokládali, že muži budou mít negativnější postoje oproti ženám. Stejně jako v předchozí hypotéze je velikost souboru 398 osob s průměrným věkem 20,36 let a celkové zastoupení žen v souboru je 47%. Výsledky této hypotézy jsou zobrazeny v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3

Hypotéza č. 3

	<i>Muži</i>	<i>Ženy</i>
Počet respondentů	211	187
Stř. hodnota	4,30167	4,73667
t stat	-0,90237	
P(T<=t) (2)	0,38808	

Výsledky dvouvýběrového t-testu s rovností rozptylů ukazují, že mezi mužským a ženským souborem ze zóny 1 a 2 není signifikantní rozdíl, hypotézu č. 3 tedy zamítáme.

V hypotéze č. 4 byly porovnávány soubory zastoupeny zónou 1 a zónou 2, tedy souborem, který je v těsné blízkosti hranic, a souborem, kde jsou kontakty stejně časté, ale povědomí o přítomnosti Poláků není tak evidentní. Předpokladem byly negativnější postoje na straně zóny 1, kde se předpokládají vztahy mezi majoritními Čechy a minoritními Poláky tradičně vyhroceny. Soubor celkově obsahoval 398 respondentů s průměrným věkem 20,36 let a zastoupení žen v něm činilo 47%. Výsledky hypotézy č. 4 jsou zobrazeny v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4

Hypotéza č. 4

	<i>Zóna 1</i>	<i>Zóna 2</i>
Počet respondentů	178	220
Stř. hodnota	4,32000	4,46167
t stat	-0,30170	
P(T<=t) (2)	0,76906	

Výsledky vyhodnocení hypotézy č. 4 dvouvýběrovým t-testem s rovností rozptylů dokazují, že není signifikantní rozdíl mezi souborem ze zóny 1 a souborem ze zóny 2, hypotézu č. 4 tak také zamítáme.

Hypotéza č. 5 porovnávala rozdíl mezi postoji vůči Polákům na základě frekvence kontaktu, ke kterému dochází na území České republiky mezi majoritní českou skupinou a minoritní polskou skupinou. Častá frekvence spadala do kategorie kontaktu vnímaného minimálně několikrát za měsíc. Naopak nízká frekvence kontaktu byla udávána kontakty jen několikrát za měsíc, anebo si respondent nebyl vědom toho, že by Poláky v České republice potkával. Celkový soubor byl opět ze zón 1 a 2, kde ke kontaktům nezbytně dochází. Počet respondentů tak byl 398 osob, průměrný věk činil 20,36 let a zastoupení žen činilo 47%.

Tabulka č. 5

Hypotéza č. 5

	<i>Častá frekv.</i>	<i>Nízká frekv.</i>
Počet respondentů	138	260
Stř. hodnota	4,58833	4,41333
t stat	0,38186	
P(T<=t) (2)	0,71056	

Výsledky uvedené v tabulce č. 5 udávají, že výpočet dvouvýběrového t-testu s rovností rozptylů neprokázal signifikantní rozdíl mezi soubory. Hypotézu č. 5 tak zamítáme.

V hypotéze č. 6 jsme zkoumali rozdíl v postojích mezi souborem, kde probíhá kontaktu s Poláky v místě zábavy a souborem zastupující celkové postoje na severní Moravě. To jsme provedli tak, že jsme vyčlenili část většího souboru ze zón 1 a 2, kde bylo místo kontaktu byla zábava a takto vzniklý menší soubor jsme porovnávali se souborem, ze kterého byl vyčleněn, tedy opět s celkovým souborem ze zón 1 a 2.

Tabulka č. 6 udává výsledky tohoto zkoumání.

Tabulka č. 6

Hypotéza č. 6

	<i>Zábava</i>	<i>Zóna 1 a 2</i>
Počet respondentů	156	398
Stř. hodnota	4,62833	4,45167
t stat	0,39555	
P(T<=t) (2)	0,70074	

Výsledky dané výpočtem dvouvýběrovým t-testem s rovností rozptylů udávají, že mezi soubory není signifikantní rozdíl, proto zamítáme také hypotézu č. 6. Výsledky dokonce poukázaly na to, že se v tomto případě jedná o opačný trend v postojích vůči Polákům, než byl předpokládán a tak kontakty v místě zábavy posilují pozitivní postoje namísto negativních.

U hypotézy č. 7 se podobně jako v předchozí hypotéze jedná o vyčlenění menšího souboru z celkového souboru respondentů ze zón 1 a 2. Předpokládaly se negativnější postoje vůči celkovému postoji ze severní Moravy u souboru respondentů, kde bylo místo kontaktu označeno za náhodný. Respondenti tak nemají možnost poznat blíže Poláky a to u nich vede k posílení negativních postojů. Výsledky v rozdílu těchto souborů jsou uvedeny v tabulce č. 7.

Tabulka č. 7

Hypotéza č. 7

	<i>Náhoda</i>	<i>Zóna 1 a 2</i>
Počet respondentů	128	398
Stř. hodnota	4,51000	4,45167
t stat	0,12181	
P(T<=t) (2)	0,90547	

Výsledky výpočtu dvouvýběrového t-testu s rovností rozptylů u hypotézy č. 7 prokázaly, že mezi zkoumanými soubory není signifikantní rozdíl, hypotézu tedy zamítáme. Navíc výsledky opět poukázaly na zcela opačný efekt, kdy náhodné kontakty mezi Čechy a Poláky posilují pozitivní postoje mezi nimi.

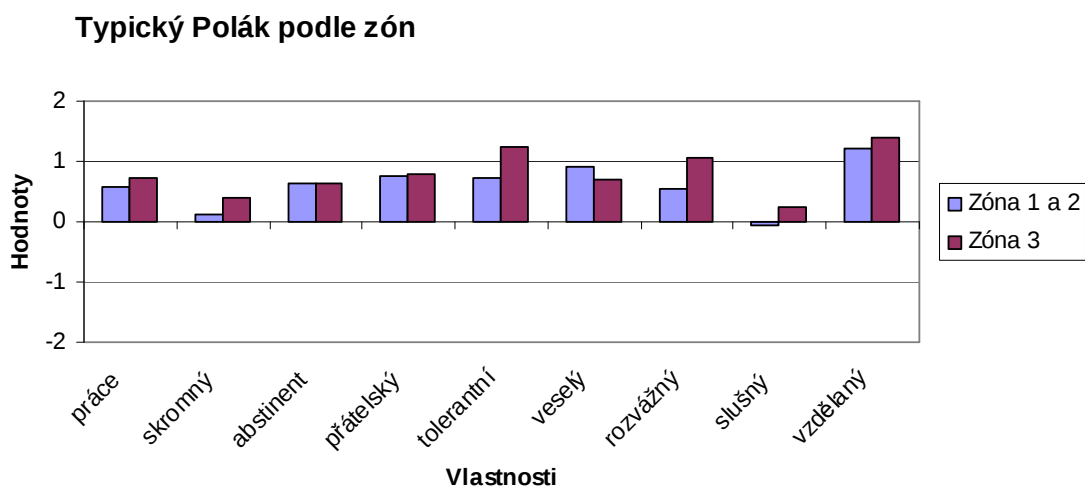
12. Odpovědi na výzkumné otázky

Výzkumné otázky měly odhalit případné změny heterostereotypu v závislosti na intenzitě a polaritě postoje. Obecný předpoklad byl takový, že respondenti s negativnějšími postoji vůči Polákům jim následně budou připisovat také negativnější vlastnosti. Takto nově vzniklý negativní heterostereotyp se bude následně šířit mezi mladou generací a bude pak přijat i jedinci, kteří nemusí mít žádné přímé kontakty s Poláky.

Pro přehled výsledků uvedeme u každé výzkumné otázky grafy zhodnocení. Celé tabulky s hodnotami heterostereotypů jsou připojeny v příloze.

V první výzkumné otázce jsme srovnávali soubory respondentů podle geografického určení polohy místa jejich trvalého bydliště. V konečném srovnávání byl soubor respondentů ze zón 1 a 2 porovnáván se souborem respondentů zastoupeným zónou 3. Přepokládali jsme negativnější heterostereotyp u souboru blíže hranicím reprezentovaným zónami 1 a 2. Následující graf č.1 Poláka podle zón podává výsledky porovnání získaných heterostereotypů.

Graf č. 1

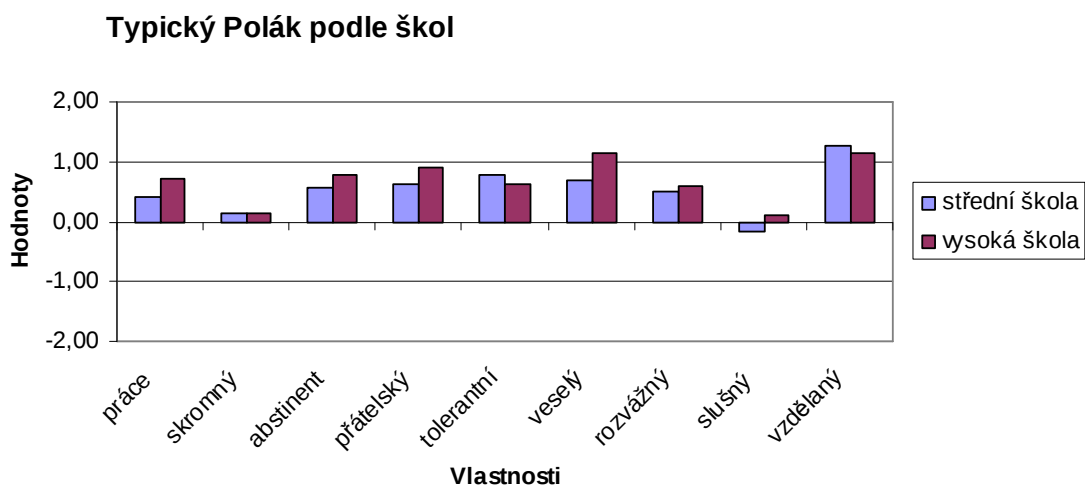
Jak bylo uvedeno v kapitole o metodě sběru dat, heterostereotyp byl snímán sedmipoložkovou bipolární škálou, avšak výsledné hodnoty nepřekračovaly svou velikostí hodnotu 2 a tak jsme pro přehlednost zvolili graf od -2 do 2 namísto možného grafu od -4 do 4.

Podle grafu je patrný mírný rozdíl mezi porovnávanými soubory. Heterostereotyp souboru ze zón 1 a 2 je opravdu mírně negativnější než heterostereotyp souboru ze zóny 3. Ovšem tento rozdíl je díky své hodnotě v podstatě zanedbatelný.

Tato výzkumná otázka srovnávala soubory respondentů ze středních škol jako zástupců mladších ročníků spolu s novějším postojem a heterostereotypem Poláka se starším souborem vysokoškoláků. Toto rozdělení se týkalo jen zón 1 a 2 z důvodů neurčitěho a rozmazaného heterostereotypu Poláků v zóně 3.

V grafu č. 2 jsou uvedeny výsledky rozdílů mezi soubory. Pro tento graf platí stejně jako pro předcházející graf č. 1 zmenšení osy hodnot pro lepší přehlednost.

Graf č. 2

Výsledky ukazují, že ve většině položek má soubor respondentů ze středních škol negativnější heterostereotyp vůči Polákům než soubor respondentů z vysokých škol. Avšak rozdíly mezi jednotlivými hodnotami jsou opět nevýrazné a tak se dá spíše uvažovat o jednotlivém nevýrazném heterostereotypu Poláků u všech respondentů.

13. Diskuze

Interakce mezi skupinami nebo jednotlivci je velmi složitá, obsahuje mnoho důležitých faktorů, které se nedají ve výzkumech postihnout a tak jsou popsány jen teoreticky. Faktory vstupující do kontaktu jsme popsali v souladu s Allportovou hypotézou kontaktu, ale tak jsme byli schopni obsáhnout jen část ze všech faktorů. I když tedy vyloučíme ze skupin ty respondenty, kteří nesplňují teoretické podmínky určené hypotézami, nejsme si jistí, že zbylí respondenti došli ke svým postojům způsobem popsaným v dotazníku. Jedinci čerpající z informací nezískaných ze svých vlastní zkušeností, se vymykají faktorům představující teoretický rámec hypotézy kontaktu a tím určují pouze aktuální postoje a ne cestu, kterými je nabyli.

Samotná dotazníková metoda, kterou byl výzkum prováděn, má i přes to, že je to jedna z nejlepších metod pro zkoumání postojů, nevýhody, které představují pravdivost a upřímnost v odpovědích respondentů a centrální tendence odpovědí respondentů. Autor se snažil tyto nevýhody na začátku zadávání dotazníku odstranit a motivovat respondenty k seriózním odpovědím, ale zcela jistě se mu to nepovedlo zajistit u všech odpovídajících. Problém také spočíval v hromadné administraci dotazníku probíhající v různých podmínkách, a proto do vyplňování vstupuje mnoho rušivých proměnných.

Bogardova škála sociální distance byla vytvořena před 85 lety pro zkoumání americké populace té doby. Odlišné sociokulturní podmínky a otevřené vyjadřování negativních postojů, by mohly ovlivnit platnost škály v našich podmínkách a v dnešní době. Také překlad do současné češtiny za zachování stejného intimního náboje pro jednotlivce mohl škálu pozměnit a výsledky tak nemusely odpovídat známým výsledkům. Jednotlivé položky škály sociální distance uvedené v dotazníku nemusejí být od sebe svou intimitou vzdáleny tak, aby byl rozdíl mezi jednotlivými položkami stejný a tak vzniklé zkreslení výsledných hodnot může změnit celkový postoj respondenta na Poláky. Na základě pilotního výzkumu bylo změněno pořadí jednotlivých položek škály, tak aby co nejvíce odpovídalo profilu respondentů. Pilotní výzkum nezahrnoval mladší respondenty, u kterých jsme neznali míry intimity a tak tyto mohly lišit.

Pro výzkum heterostereotypu jsme použili nucený výběr odpovědí na sedmipoložkových bipolárních škálách, složených s adjektiv polského lingvisty Bartmińského a tak tyto škály obsahovaly jen omezený výběr vlastností. Pokud heterostereotyp respondentů odpovídal jiným než uvedeným charakteristikám,

dotazníková metoda ho nepostihla a nebyl tak brán v potaz. I přes pečlivý výběr zvolených adjektiv nemusela být určitá zásadní charakteristika ve výzkumu zahrnuta.

Předchozí výzkumy polského heterostereotypu poukazují na neurčitost odpovědí respondentů a příslušný heterostereotyp je brán jako neurčitý a rozmazaný. Je otázka jestli se tak brzy pohled na Poláky u mladé generace může rozvinout a tak prokázat případné rozdíly závislé na míře negativní konotace postojů. Výsledky opět prokázaly jen mírné rozdíly mezi jednotlivými soubory. Jednalo se spíše o celkový pohled na Poláky, který je u všech souborů velmi podobný.

V dotazníku byl zkoumán vztah vůči Polákům, kteří ovšem nejsou nijak blíže definováni. V práci pracujeme jen s Poláky žijícími v Polsku, tedy s takovými, kteří v kontaktech nemají nic společného s Českou republikou. Nepočítáme s polskými menšinami žijícími v pohraničních oblastech, anebo Poláky, kteří v republice pracují a vrací se do Polska na víkendy. Ohlasy z Třince, kde je polská menšina v konfliktu s tamější radnicí, prokázaly rozdílné vztahy k Polákům z Polska a menšinou. V diskuzích pod internetovými články popisující konfliktní situaci, se nejeden člověk vyjádřil ve smyslu odlišného vnímání Poláků mluvícími češtinou a dlouho žijícími na území severní Moravy a Poláky, kteří mluví polsky a nechtějí se přizpůsobit českému životnímu stylu.

Právě odlišné povahy obou národů nás opět přivádí ke kontaktům v místech zábavy, kde se Poláci prezentují jiným řešením konfliktních situací. Poláci se ve vzniklých konfliktních situacích, podle názorů vyslovených v debatách na internetu, chovají agresivněji a horkokrevněji než Češi, kteří raději řeší konflikty rozmluvou. I přes řazení bipolární škály s adjektivy přímo zaměřenými na tyto situace, se vnímání takových vlastností Poláků nedostaly do záporné části zprávy. To může být způsobeno místy sběru dat, které neprobíhaly přímo v Třinci ani oblastech směrem k východním česko-polským hranicím od města Ostravy. Tak se přímo nabízí další rozšíření výzkumu na celou pohraniční oblast, které by mohlo vést k signifikantním rozdílům mezi soubory z těchto oblastí a soubory vzdálenými přes kilometrů 50 od hranic.

Nepotvrzení platností hypotéz mohlo být zapříčiněno obsáhlým vzorkem vysokoškolských studentů, o kterých je známo, že jsou předsudky menší než u ostatních skupin obyvatel.

V hypotéze č. 1 jsme porovnávali studenty obou typů škol z pohraničních oblastí se studenty mimo tyto oblasti. Výsledky Studentova t-testu neprokázaly statistické rozdíly a tak jsme museli hypotézu zamítnout. Vzorek respondentů z oblasti hranic

neobsahoval respondenty z oblastí s aktuálně vyhrocenou situací. To mohlo vést k nižším hodnotám negativním postojů vůči Polákům u souboru ze zón 1 a 2.

V následných hypotézách jsme porovnávali respondenty z oblastí do 50 km od česko-polských hranic, kde jsme předpokládali zvýšené negativní postoje vůči Polákům, tímto jsme podrobněji popsali podmínky vzniku postojů o nové generace. Hypotézou č. 2 jsme porovnávali rozdíly mezi mladými středoškoláky a staršími vysokoškoláky. Mezi těmito soubory nebyly prokázány statistické rozdíly, ale byl patrný rozdíl u souboru středoškoláků, kteří měli negativnější postoje. Středoškoláci byli zastoupeni z nejrozličnějších škol, odpovídajícím rozložením populace a proto jejich odpovědi v dotazníku představovali kvalitnější zastoupení vzorku. Naopak vysokoškoláci zastupují užší část populace, u které se předpokládá nižší míra předsudků a tak se porovnáním těchto souborů nedosáhne přesnému odpovídajícímu obrazu. Porovnání mužů a žen v hypotéze č. 3 představoval stejný problém jako hypotéza 2. Mužský soubor respondentů měl negativnější postoje vůči Polákům, i když opět nebyly statisticky prokázány. U ženského souboru se mohly projevit tendence zobrazovat se v lepším světle a tak nemusely jejich odpovědi odpovídat skutečnosti.

Porovnání souborů na základě vzdálenosti od hranic v hypotéze č. 4 neprokázalo také žádné statistické rozdíly. Naše rozdělení souborů na vzdálenost do 10 km od hranic a od 10 km až po 50 km od hranic nemuselo odpovídat rozdělení rozdílných postojů. Tyto vzdálenosti byly voleny především pomocí geografických možností pro sběr dat. Posutí pomyslné hranice mezi soubory směrem k samotným česko-polským hranicím by tak mohlo vést k jiným výsledkům porovnávaných souborů.

Frekvence kontaktu zahrnutá v dotazníku rozdělila soubory respondentů skupinu s častými kontakty a na skupinu s občasnými kontakty. Ani hypotéza č. 5 neprokázala statistický rozdíl, ale potvrdila předpoklad negativnějších postojů u respondentů s nižší frekvencí kontaktu. Jak již bylo zmíněno v dotazníku nebyla, brána v potaz kvalitativní stránka přímých kontaktů a proto byly kontakty s nízkou frekvencí brány jako méně kvalitní kontakty. Pokud docházelo k méně častým kontaktům, které ovšem jsou kvalitou převyšovaly jen občasná setkávání Čechů a Poláků, mohlo dojít ke zkreslení výsledků postojů k pozitivnější hodnotám u tohoto typu frekvence.

U posledních dvou hypotéz jsme zaznamenaly opačné nárůsty postojů, tedy místo negativního zvýšení přišlo zvýšení pozitivní. Respondenti setkávající Poláky v místech zábavy mohou být ovlivněni alkoholem a dobrou náladou, se kterou vstupují do přímých kontaktů a právě toto pozitivní ladění pak mohou přenášet i na samotné Poláky. U náhodných kontaktů si nedokážeme vysvětlit, proč dochází k pozitivnímu

zvýšení postojů. Právě náhodné kontakty by měly představovat prototyp vzniku negativních postojů u nové generace. Vzniklé otázky , proč tomu tak není, by mohly tvořit základ pro další zkoumání vývoje aktuálních postojů na severní Moravě vůči Polákům.

Největší rozdíl byl mezi soubory respondentů právě z vysokých škol a souborem respondentů ze středních škol. Tedy mezi nejstarším a nejmladším souborem obsažených ve výzkumu. Spolu s evidovaným nepochopením smyslu výzkumu u starších generací, které považují postoje vůči Polákům za pozitivní, je možné že se statisticky signifikantní rozdíly mezi soubory projeví v budoucnosti, anebo by se projevil v porovnání souborů ze středních škol se soubory mladých nestudujících lidí či starších generací.

Soubory respondentů výzkumu byly zastoupeny středními a vysokými školami, které ovšem nezastupují celou mladou generaci zastoupenou také mladými pracujícími. Rozložení jednotlivých škol nebo i přes snahu autora výzkumu rovnoměrné a tak různé soubory zastoupeny různými obory mohou nabývat odlišných hodnot a tak zkreslovat statistické rozdíly.

14. Závěr

V diplomové práci jsme se zaměřili na výzkum rozdílných postojů vůči Polákům na severní Moravě v mladé generaci středoškoláků a vysokoškoláků v porovnání se stejnou generací žijící mimo oblast hranic bez častých kontaktů s polskou menšinou na území České republiky. Spolu s určováním hodnot a směru postojů jsme také zkoumali proměny heterostereotypu Poláků na těchto postojích závislých. Konkrétně jsme chtěli postihnout, za jakých podmínek se vytvářejí negativnější postoje a jaké faktory kontaktu k tomu přispívají.

Předpokládali jsme zesílení již tak negativnějších postojů vůči Polákům v oblasti do 50 km od česko-polských hranic na základě častější frekvence kontaktu mezi Čechy a Poláky a také podle toho, kde se samotný přímý kontakt odehrává. Takto dané předpoklady přímo vedly k rozdělení respondentů z pohraničních oblastí na více jednotlivých skupin, které byly dále porovnávány mezi sebou. Podrobnější zkoumání postojů je pak zahrnuto v celkem sedmi hypotézách. Danými faktory rozdělení pro přehlednost tedy byly věk, pohlaví, vzdálenost trvalého bydliště respondenta od hranic, frekvence kontaktu a druh místa, kde ke kontaktu dochází.

Zjišťování proměn heterostereotypu Poláka proběhlo výzkumnými otázkami, ve kterých jsme chtěli prokázat zvýšení výsledných hodnot negativních adjektiv u respondentů s negativnějšími postoji. Rozdělení srovnávaných skupin respondentů částečně kopírovalo rozdělení skupin u hypotéz.

Pro zjišťování celkových postojů vůči Polákům jsme použili vlastní dotazníkovou metodu založenou na základě přepracované Bogardovy škály sociální distance z pilotního výzkumu rozšířené Likertovou sedmipoložkovou škálou, použité u každé jednotlivé položky škály. Metoda umožňovala bližší zkoumání postojů vůči položkám s různou mírou intimity. Po porovnávání heterostereotypu jsme použili sedm Likertových bipolárních sedmipoložkových škál s adjektivy převzatých z výzkumů polského lingvisty Bartmińského. K vyhodnocení získaných hodnot byla pro postoje vybrána metoda Studentového t-testu pro porovnávání dvou nezávislých souborů.

Výsledky zhodnocených hypotéz neprokázaly staticky významné rozdíly mezi porovnávanými soubory. Postoje na severní Moravě nejsou o tolik negativnější, aby se jejich výsledky statisticky prokázaly. I přes to se potvrdily naše předpoklady negativního zvýšení postojů u souborů z oblasti česko-polských, který považujeme za generační trend. Naopak opačný trend pozitivnějších postojů vůči Polákům jsme

zaznamenali u souborů respondentů s kontakty v místech zábavy a u souborů s náhodným kontaktem.

Heterostereotyp Poláků byl u všech souborů velmi podobný a dal by se popsat jako neurčitý a rozmazaný, popsáný mírně převládajícími pozitivními hodnotami. Hodnoty z bipolárních škál se nevzdalovaly daleko od průměru škály. Takto neutrálně volené vlastnosti potvrzují převládající pohled na Poláky z odlišných výzkumů heterostereotypu za posledních desetiletí.

15. Souhrn

V současné době se zvětšuje frekvence kontaktů mezi českou a polskou mladou generací na území České republiky. Historie z období druhé světové války je zapomenuta, nyní dochází k budování zcela nových vzájemných vztahů. To platí především na severní Moravě, v přilehlých oblastech česko-polských hranic a ve větších městech jako je Ostrava, Karviná nebo Třinec, kam mladí Poláci jezdí za zábavou, na nákupy a za prací. Ovlivňují přímé kontakty mezi novými generacemi postoje Čechů vůči Polákům v těchto oblastech? Přispívají k posílení pozitivních či negativních postojů mezi mladými lidmi? A jaké faktory v utváření postojů jsou rozhodující, jsme se pokusili vyzkoumat v této práci.

Postoje jsou v moderní sociální psychologii stále živým tématem. Ke složení postojů se nejčastěji přistupuje pomocí výkladu tříložkového modelu postojů, podle něhož se postoje skládají z kognitivní, emocionální a konativní složky. Předpoklad, v této práci jako zvláštní druh postoje, je udáván zvýšením emotivní složky na úkor složky kognitivní. Složky spolu fungují jako celek a utvářejí tak celistvý obraz jedinečného postoje jedince. Postoje slouží k tomu, aby jedinci rozuměli světu a aby nemuseli pokaždé vynakládat námahu k opakování zařazení totožných objektů. Postoje nemusejí vycházet z jedinci přímé zkušenosti s daným objektem, mohou tedy být převzaté a i přesto mohou zaujímat stejně silné místo, jako postoje k objektům jedinci dobře známé. Vytváření postojů probíhá již od narození a jsou pevně spjaté se sociokulturním prostředím a kulturou.

Stereotypy jsou neodmyslitelnou součástí představy o skupině a jako takové jsou tedy pevně spojeny s postoji. Stereotyp reprezentuje představu, kterou si jedinec vytvořil o dané skupině a na jejímž základu členu skupiny přiřazuje vlastnosti spojené s touto skupinou, do které poznávaná osoba náleží. Stereotyp zastupující skupiny, do kterých jedinec nenáleží, se nazývá heterostereotyp. Heterostereotyp tak doplňuje postoj vůči odlišným skupinám a dotváří tak konečný, výsledný obraz včetně jejich vlastností a jedincovým přístupem k nim.

Změna postoje vůči skupinám a s ním související změna stereotypu se dá navodit přímým kontaktem mezi skupinami do kontaktu vstupujícími. Allportova hypotéza kontaktu popisuje vliv přímé zkušenosti s objektem na jedince. Hypotéza tvrdí, že kontakt s odlišnou skupinou za určitých splněných podmínek může pozitivně ovlivnit postoj vůči ní. K podmínkám patří, že kontakt musí probíhat se společným

cílem přítomných aktérů a aktéři v něm musí být na stejné úrovni. Pokud nejsou podmínky dodrženy, postoje naopak mohou přispívat ke zvýšení negativní konotace. Existuje mnoho druhů kontaktu, které ovlivňují výslednou zkušenost. Obsáhnout všechny faktory vstupující do přímého kontaktu mezi jedinci je velmi náročné a proto se v práci zaměříme především na frekvenci kontaktu a druhu místa kontaktu.

Abychom zhodnotili heterostereotyp Poláků u české mladé generace, popsali jsme aktuální obraz Poláků u českých vysokoškoláků z výzkumů Ostravské univerzity. Z výzkumů prováděných za posledních 15 let až do roku 2010, jsme zjistili vzrůstající trend v oblíbě polského národa. Současná obliba Poláků u Čechů je taková, že jsou Poláci řazeni na sedmé místo v pomyslném žebříčku oblíbenosti evropských národů u Čechů. Shrňme-li tyto poznatky, aktuální postoj vůči polskému národu, by tak měl být pozitivnější než v minulosti a rozhodně se nedá říci, že bychom měli vůči Polákům primárně negativní postoje.

Soubor respondentů se skládal ze středoškolských a vysokoškolských studentů, studujících v Ostravě, Karvině a Olomouci. Takto zvolení respondenti zcela odpovídali stanoveným hypotézám a to díky jejich věku, trvalým místem bydliště. Kontrolní skupina respondentů z Univerzity Palackého neměla skoro žádné přímé kontakty s Poláky, její postoj by tak měl nabývat neutrálního charakteru v porovnání se zbylými soubory. Zbylý soubor respondentů zahrnoval naopak jedince s častými přímými kontakty a místem bydliště v blízkosti česko-polských hranic a tento soubor měl zastoupit zesílení negativních postojů vůči Polákům.

Sběr dat probíhal pomocí vlastní dotazníkové metody rozdělené na dvě škály pro měření postojů a pro přiblížení heterostereotypů Poláků. Postoje byly snímány upravenou Bogardovou škálou sociální distance rozšířenou o Likertovu škálu pro každou položku. Pořadí položek bylo také upraveno na základě pilotního výzkumu prováděném na souboru vysokoškoláků v roce 2009. Touto úpravou jsme docílili jemnějšího rozlišování jednotlivých postojů spojených s konkrétními položkami na škále. Důvodem bylo přesnější měření negativních postojů vůči Polákům. Heterostereotyp byl snímán bipolární Likertovou škálou s opačnými adjektivy použitých ve výzkumech polského lingvisty Bartmińského, který pomocí nich popsal autostereotypu Poláků.

K vyhodnocení získaných hodnot u jednotlivých položek v Bogardově škále sociální distance, jsme použili neparametrickou metodu Studentového t-testu pro soubory s rovností rozptylů. Použitá metoda pracuje se jednotlivými položkami tak,

že její výsledek odpovídá celkovému postoji. Pro porovnání heterostereotypů souborů jsme použili vyobrazení hodnot v grafech.

Výsledky t-testu určily, že mezi porovnávanými skupinami v jednotlivých hypotézách není signifikantní rozdíl a hypotézy jsou tedy zamítnuty. Výsledné hodnoty ovšem ukázaly, že postoje na severní Moravě jsou negativnější v porovnání s postoji v kontrolním souboru a tento trend posílení negativní konotace postoje zesiluje u mladších respondentů. Je tedy pravděpodobné předpokládat další zesílení v blízké budoucnosti. Výsledky heterostereotypu prokázaly stejný rozmazaný a neutrální obraz Poláků jako výzkumy prováděné v minulých letech Ostravskou univerzitou. Oblíbenost Poláků u Čechů byla potvrzena převládajícím mírně pozitivním popisem vlastností Poláků.

Seznam použité literatury

- Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor
- Aronson, E. (2004). *Social Psychology*. New Persey: Prentice-Hall
- Atkinson a kol. (1995). *Psychologie*. Praha: Victoria publishing
- Bartmiński, J. (2005). *Nasi sąsiedzi w oczach studentów. Z badań nad stereotypami narodowymi* in Walas, T., ed. *Narody i Stereotypy*. Kraków: Miesiecznik
- Blackmore, S. (2001). *Teorie memů*. Praha: Portál 2001
- Bokszański, Z. (1997). *Stereotypy i kultura. Fundacja na rzecz nauki polskiej*. Wrocław
- Clauss, G., Exner, H. (1988). *Základ štatistiky pre psychológov pedagógov a sociológov*. Bratislava
- Červenka, J. (2010). *Vztah Čechů k vybraným národnostem – prosinec 2010*. Praha: Sociologický ústav AV ČR Zdroj:
http://mail.centrum.cz/download.php?msg_id=000200000f6d0002459c01762fac&idx=2&filename=CVVM_2011.pdf (29. 3. 2011, 00:05)
- Eagly, A. H., Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. New York: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers
- Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo
- Gracová, B. (1998): *Obraz Čechů, Poláků a jejich minulosti u studující mládeže*. Ostrava: Ostravská univerzita Filozofická fakulta
- Gracová, B. (Ed.) (1999). *Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů*. Ostrava: Ostravská univerzita
- Hayes, N. (2007). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál
- Hewstone, M., Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál
- Hogg, M. A., Cooper, J. (2003). *The SAGE Handbook of Social Psychology*. Great Britain: The Cromwell Press
- Kern, H., Mehl, Ch., Nolz, H., Peter, M., Wintersperger, R. (2006). *Přehled psychologie*. Praha: Portál
- Kosek, J. (2004). *Člověk je (ne)tvor společenský*. Praha: Argo

- Kouřilová, S. (2010). *Meziskupinové postoje a kontakt v pohraničním regionu*. Brno: Masarykova Univerzita
- Labischová, D. (2005). *Čech závistivec, Rakušan byrokrat? : proměny obrazu Čechů, Rakušanů a jejich minulosti ve vědomí studující mládeže*. Ostrava, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta
- Mikšík, O. (2005). *Hromadné psychické jevy (Psychologie hromadného chování)*. Praha: Karolinum
- Myers, D. G. (1999). *Social psychology*. USA: McGraw-Hill College
- Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia
- Nakonečný, M. (2003). *Úvod do psychologie*. Praha: Academia
- Papica, J. (1974). *Metody sociálně psychologického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství
- Papica, J. (1984). *Základy psychometrie*. Olomouc: Univerzita Palackého Filozofická fakulta
- Petrušek, M, Maříková, H., Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum
- Průcha, J. (2004) *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha: Portál
- Reiterová, E. (2003). *Základy psychometrie 1. vydání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci
- Reiterová, E. (2008). *Základy psychometrie 2. vydání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci
- Ryšavý, D. (2003). *Sociální distance vůči Romům. Příklad vysokoškolských studentů*. Olomouc: UP FF Zdroj:
http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/180_15rysa22.pdf (29. 4. 2009, 12:57)
- Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido
- Souček, J. a kol. (1967). *Sociální psychologie mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

Škodová, M. (2009). *Vztah Čechů k vybraným národnostem*. Praha: Sociologický ústav AV ČR

Zdroj:

<http://www.icm.cz/files/Vztah%20Čechů%20k%20vybraným%20národnostem.doc>

(29. 4. 2009, 13:04)

Thompson, N. (1997). *Anti-discriminatory practice*. London: Macmillan

Vaculík, M. (2006). *Vybrané pojmy ze sociální psychologie*. Brno: FSS MU

Výrost, J. (1989). *Sociálno-psychologický výskum postojov*. Bratislava: Veda

Výrost, J. (2008). Slaměník, I.: *Sociální psychologie 2*. přepracované a rozšířené vydání, Havlíčkův Brod: Grada

Seznam příloh

Příloha 1: Seznam tabulek

Příloha 2: Seznam grafů

Příloha 3: Dotazník výzkumu

Příloha 4: Tabulky výpočtů hypotéz

Příloha 5: Tabulky zobrazení výzkumných otázek

Příloha 6: Anotace v českém jazyce

Příloha 7: Anotace v anglickém jazyce

Příloha 8: Zadání diplomové práce

Příloha 1: Seznam tabulek

Tabulka č. 1	
Vztah k národnostem v letech 2003 - 2010	40
Tabulka č. 2	
Hypotéza č. 1	63
Tabulka č. 3	
Hypotéza č. 2	64
Tabulka č. 4	
Hypotéza č. 3	64
Tabulka č. 5	
Hypotéza č. 4	65
Tabulka č. 6	
Hypotéza č. 5	65
Tabulka č. 7	
Hypotéza č. 6	66
Tabulka č. 8	
Hypotéza č. 7	66

Příloha 2: Seznam grafů

Graf č. 1

Typický Polák podle zón67

Graf č. 2

Typický Polák podle škol68

Příloha 3: Dotazník výzkumu

střední škola/vysoká škola

Pohlaví: muž

žena

Věk: _____

Místo bydliště: _____

Vzdálenost od česko-polských hranic: do 10 km ☐

do 50 km ☐

nad 50 km ☐

Kontakt s Poláky na území ČR:

Frekvence: každý týden několikrát ☐

několikrát za měsíc ☐

několikrát za rok ☐

nevím, že bych potkával ☐

Místo kontaktu: škola ☐

(více možností) zaměstnání ☐

zábava ☐

místo bydliště ☐

náhodný ☐

Představte si situaci, kdy se rozhodujete, pouze sám za sebe, bez ohledu na mínění vašich rodičů nebo vašeho okolí. Přijal/a byste v takové situaci Poláka za:

1-vůbec nepřijal

4-neutrální

7-bezpodmínečně přijal

návštěvníka ČR

1 2 3 4 5 6 7

přítele

1 2 3 4 5 6 7

spolupracovníka v zaměstnání

1 2 3 4 5 6 7

souseda

1 2 3 4 5 6 7

občana ČR

1 2 3 4 5 6 7

životního partnera

1 2 3 4 5 6 7

Vyplňte, jaký je podle Vás **typický Polák**:

pracovitý	1	2	3	4	5	6	7	líný
skromný	1	2	3	4	5	6	7	povýšený
alkoholik	1	2	3	4	5	6	7	abstinent
přátelský	1	2	3	4	5	6	7	chladný
agresivní	1	2	3	4	5	6	7	tolerantní
veselý	1	2	3	4	5	6	7	smutný
horkokrevný	1	2	3	4	5	6	7	rozvážný
slušný	1	2	3	4	5	6	7	nevychovaný
nevzdělaný	1	2	3	4	5	6	7	vzdělaný

Příloha 4: Tabulky výpočtů hypotéz

Výpočet hypotézy č. 1:

	Zóna 1 a 2	Zóna 3
návštěva	5,42	6,29
přítel	4,76	5,67
spoluprac.	4,74	5,51
soused	4,61	5,30
ČR	4,06	4,69
partner	3,12	3,83

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,451667	5,215
Rozptyl	0,613537	0,73015
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	0,840289	
P(F<=f) (1)	0,426611	
F krit (1)	0,198007	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,451667	5,215
Rozptyl	0,613537	0,73015
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,671843	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	-1,61302	
P(T<=t) (1)	0,068907	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,137815	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 2:

	středoškoláci	vysokoškoláci
návštěva	5,17	5,86
přítel	4,54	4,98
spoluprac.	4,46	5,02
soused	4,39	4,82
ČR	3,99	4,12
partner	2,95	3,29

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,25	4,681666667
Rozptyl	0,55036	0,772656667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	0,712296	
P(F<=f) (1)	0,359383	
F krit (1)	0,198007	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,25	4,681666667
Rozptyl	0,55036	0,772656667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,661508	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	-0,91927	
P(T<=t) (1)	0,189798	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,379596	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 3

	muži	ženy
návštěva	5,26	5,87
přítel	4,65	4,99
spoluprac.	4,51	5,12
soused	4,44	4,90
ČR	3,84	4,42
partner	3,11	3,12

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,301667	4,736666667
Rozptyl	0,547097	0,847226667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	0,64575	
P(F<=f) (1)	0,321492	
F krit (1)	0,198007	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,301667	4,736666667
Rozptyl	0,547097	0,847226667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,697162	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	-0,90237	
P(T<=t) (1)	0,19404	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,38808	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 4

	zóna 1	zóna 2
návštěva	5,39	5,42
přítel	4,48	4,85
spoluprac.	4,60	4,78
soused	4,50	4,60
ČR	4,06	4,01
partner	2,89	3,11

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,32	4,461666667
Rozptyl	0,67876	0,644136667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	1,053752	
P(F<=f) (1)	0,477792	
F krit (1)	5,050329	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,32	4,461666667
Rozptyl	0,67876	0,644136667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,661448	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	-0,3017	
P(T<=t) (1)	0,38453	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,769059	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 5

	frekven. 1 a 2	frekven. 3 a 4
návštěva	5,38	5,61
přítel	4,78	4,81
spoluprac.	4,96	4,48
soused	4,75	4,58
ČR	4,21	4,11
partner	3,45	2,89

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,588333	4,413333333
Rozptyl	0,453337	0,806826667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	0,561876	
P(F<=f) (1)	0,271151	
F krit (1)	0,198007	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,588333	4,413333333
Rozptyl	0,453337	0,806826667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,630082	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	0,381857	
P(T<=t) (1)	0,355278	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,710557	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 6

	zábava	Zóna 1 a 2
návštěva	5,54	5,42
přítel	4,73	4,76
spoluprac.	4,97	4,74
soused	4,98	4,61
ČR	4,21	4,06
partner	3,34	3,12

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,628333	4,451666667
Rozptyl	0,583337	0,613536667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	0,950777	
P(F<=f) (1)	0,478589	
F krit (1)	0,198007	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	4,628333	4,451666667
Rozptyl	0,583337	0,613536667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,598437	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	0,395554	
P(T<=t) (1)	0,35037	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,700741	
t krit (2)	2,228139	

Výpočet hypotézy č. 7

	náhoda	Zóna 1 a 2
návštěva	5,63	5,42
přítel	4,78	4,76
spoluprac.	4,80	4,74
soused	4,68	4,61
ČR	4,16	4,06
partner	3,01	3,12

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	Soubor 1	Soubor 2
Stř. hodnota	4,51	4,451666667
Rozptyl	0,76256	0,613536667
Pozorování	6	6
Rozdíl	5	5
F	1,242892	
P(F<=f) (1)	0,408615	
F krit (1)	5,050329	

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	Soubor 1	Soubor 2
Stř. hodnota	4,51	4,451666667
Rozptyl	0,76256	0,613536667
Pozorování	6	6
Společný rozptyl	0,688048	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	10	
t stat	0,121806	
P(T<=t) (1)	0,452733	
t krit (1)	1,812461	
P(T<=t) (2)	0,905466	
t krit (2)	2,228139	

Příloha 5: Tabulky zobrazení výzkumných otázek

Tabulka hodnot heterostereotypu souborů rozdělených podle zón

Typický Polák podle zón

	<i>práce</i>	<i>skromný</i>	<i>abstinent</i>	<i>přátelský</i>	<i>tolerantní</i>	<i>veselý</i>	<i>rozvážný</i>	<i>slušný</i>	<i>vzdělaný</i>
Zóna 1,2	0,57	0,13	0,63	0,77	0,72	0,91	0,56	-0,06	1,22
Zóna 3	0,72	0,38	0,65	0,78	1,24	0,69	1,07	0,23	1,38

Tabulka hodnot heterostereotypu souborů rozdělených podle školy

Typický Polák podle škol

	<i>práce</i>	<i>skromný</i>	<i>abstinent</i>	<i>přátelský</i>	<i>tolerantní</i>	<i>veselý</i>	<i>rozvážný</i>	<i>slušný</i>	<i>vzdělaný</i>
SŠ	0,40	0,14	0,58	0,64	0,79	0,69	0,50	-0,18	1,28
VŠ	0,73	0,13	0,77	0,90	0,64	1,14	0,61	0,10	1,15

Příloha 6: Anotace v českém jazyce

Diplomové práce se zabývá postoji Čechů vůči Polákům na severní Moravě a heterostereotypy s nimi spojenými. V práci spojujeme teoretické východiska postojů, heterostereotypů, memů a hypotézu kontaktu. Výzkumný soubor byl tvořen středoškolskými a vysokoškolskými studenty (n=568). Metoda výzkumu byla námi sestrojený dotazník na základě Bogardovy škály sociální distance pro posouzení postojů. Část dotazníku obsahovala informace o respondentech, které sloužily k rozdělování souborů v souladu s hypotézami. Heterostereotyp byl měřen bipolárními škálami s opačnými adjektivy použité polských lingvistou Bartmińskym. Předpokládali zvýšený nárůst negativních postojů v oblasti česko-polských hranic u mladé generace, ve které dochází k budování zcela nových postojů. V sedmi hypotézách jsme mapovali faktory ovlivňující změny postojů vůči Polákům. Zjistili jsme, že postoje na severní Moravě se statisticky neliší od postojů kontrolní skupiny ani v jedné hypotéze. I přes to jde vidět negativnější postoje u mladších respondentů a předpokládáme, že tento trend v blízké budoucnosti naroste a postoje se budou stávat negativnějšími. Výsledky prokázaly pozitivní nárůst postojů, pokud ke kontaktu dochází v místě zábavy. Heterostereotyp Poláků je mírně pozitivní bez výrazných vlastností u celého souboru respondentů.

Příloha 7: Anotace v anglickém jazyce

Graduation thesis deals with the attitudes of Czechs towards Poles in Northern Moravia and heterostereotyp associated with them. In this work we join the theoretical bases of attitudes, stereotyp, mems and social contacts hypothesis. The research sample consisted of high school and college students ($n = 568$). Research method was designed by us, it was the questionnaire on the basis Bogardovy social distance scale to assess attitudes. Part of the questionnaire contained information about respondents, which served to divide files in accordance with the hypotheses. Heterostereotyp was measured by bipolar scales with opposite adjectives used by the Polish linguist Bartmińskym. We assumed increased growth of negative attitudes in the Czech-Polish border for the young generation, involving the construction of entirely new positions. In the seven hypotheses, we mapped the factors influencing changes in attitudes toward the Poles. We found that attitudes in northern Moravia, are not statistically different from the attitudes of the control group in either hypothesis. Although it is seen more negative attitudes among younger respondents, and we expect that this trend will grow in the near future, and attitudes will become more negative. The results showed a positive increase in attitudes, when the contact occurs in places of entertainment. Heterostereotyp of Poles is slightly positive without significant properties for the whole group of respondents.